

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Geografie a Kartografie

Čestmír Kouba

ANALÝZA PŘÍJMENÍ V CHRÁSTU (U PLZNĚ): GEOGRAFICKÉ ASPEKTY

Analysis of surnames in Chrást (near Plzeň): geographical aspects

Bakalářská práce

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: doc. RNDr. Josef Novotný, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 22. 5. 2015

.....
Čestmír Kouba

Poděkování:

Děkuji svému vedoucímu doc. RNDr. Josefu Novotnému, Ph.D. za odborné vedení, ochotu, pomoc a především trpělivost, se kterými vedl tuto práci. Dále bych chtěl poděkovat Markétě, za pomoc při získávání literatury. Velký dík patří také mé rodině, jejíž podpora mě provázela celým studiem.

ANALÝZA PŘÍJMENÍ V CHRÁSTU (U PLZNĚ): GEOGRAFICKÉ ASPEKTY

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá geografickým využitím prostorových informací o příjmeních. Práce je založena na případové studii zájmové obce Chrást (u Plzně). Vedle popisného rozboru souboru místních příjmení je vypracována analýza, která zkoumá prostorové vazby místní populace na další obce a hypotézu o izolaci příjmení vzdáleností. Zkoumány jsou také aspekty přenosu biologické informace paralelně s přenosem příjmení. Výsledky potvrzují signifikantní vliv vzdálenosti na diferenciaci příjmení.

Klíčová slova: prostorové rozmístění příjmení, isolation by distance, Chrást, novověké migrace, isonymie, genealogie, prostorová příbuznost

ANALYSIS OF SURNAMES IN CHRÁST (NEAR PLZEŇ): GEOGRAPHICAL ASPECTS

Abstract

This thesis analyses surnames as geographical data. It focuses on a case study of Chrást municipality (near Plzeň). In addition to a descriptive analysis of the set of local surnames, it uses surname data to analyse relatedness between local population and populations of other Czech municipalities and examines the isolation by distance hypothesis. Some parallels between biological relatedness and surname surname relatedness are also exemplified. The results confirm a significant impact of distance on surname differentiation.

Keywords: surname spatial distribution, isolation by distance, Chrást, migrations, isonymy, genealogy, spatial relatednes

Obsah

Seznam obrázků, tabulek a grafů	6
1 Úvod	7
2 Využití prostorové informace obsažené v distribuci příjmení ve výzkumu	8
2.1 Vývoj odborného zájmu o příjmení.....	8
2.2 Popisné mapování příjmení	9
2.3 Současné přístupy	10
3 Příjmení v Česku: vznik a vývoj	12
3.1 Osobní a křestní jména	12
3.2 Šlechtická dvoujmení	12
3.3 Příjímí měšťanů	13
3.4 Venkovská příjímí.....	13
3.5 Dělnická příjímí	14
3.6 Usazování příjmí v příjmení.....	14
4 Příjmení a příbuznost	16
4.1 Problematika přenosu příjmení	16
4.2 Monofyletismus a polyfyletismus příjmení.....	19
5 „Izolace vzdáleností“ a rozmístění příjmení	20
5.1 Isolation by distance – hypotéza o izolaci vzdáleností.....	20
5.2 Izolace vzdáleností a další prostorové charakteristiky příjmení	21
6 Data a metodika.....	25
6.1 Data	25
6.2 Hodnocení vlivu vzdálenosti na podobnost struktury příjmení.....	28
7 Empirická část.....	30
7.1 Základní charakteristika vývoje obyvatelstva zájmové obce	30
7.2 Struktura příjmení v Chrástu	32
7.3 Vliv vzdálenosti na podobnost struktury příjmení - výsledky	38
7.3.1 Izolace vzdáleností - výsledky	42
8 Diskuze – získané informace v kontextu současných přístupů k analýze příjmení a populačního vývoje.....	44
9 Závěr	49
Seznam literatury	51

Seznam obrázků

Obrázek 1: Identifikace se stavením	14
Obrázek 2: Více variant příjmení německého původu	19
Obrázek 3: Pomník padlým v Eguisheimu (departement Haut-Rhin, Alsasko)	23
Obrázek 4: Výskyty příjmení klasifikovaných jako nekoncentrovaná s vysokým lokalizačním kvocientem	27
Obrázek 5: Stromový diagram chrásteckých příjmení	34
Obrázek 6: Příklad rozvětvení rodu: Příjmení Kaas	35
Obrázek 7: Lasker distance v Plzeňském kraji a příbuzném území	41
Obrázek 8: Isolation by distance	43
Obrázek 9: Mapa korigované Lasker distance v kruzích vzdáleností	44
Obrázek 10: Těžko odhalitelná genealogická vazba: Příjmení Havlán	45
Obrázek 11: Prolínání starého a nově usedlého obyvatelstva na hřbitově ve Svojsíně	47
Obrázek 12: a) Klastř A4; b) výskyt příjmení Demeter	48
Obrázek 13: Shluky a ojedinělé hodnoty Lasker distance	49

Seznam tabulek

Tabulka 1: Interaktivní webové aplikace zobrazující distribuce příjmení	10
Tabulka 2: Faktory změny genetické informace přenášené s příjmením	16
Tabulka 3: Isolation by distance ve vybraných zemích	25
Tabulka 4: Kategorie příjmení podle podílů lokalizačních kvocientů	26
Tabulka 5: Velikostní kategorie obcí pro výpočet korigované Lasker distance	29
Tabulka 6: Vývoj počtu obyvatel v Chrástu	31
Tabulka 7: Diferenciace příjmení v obcích s podobnou populační velikostí jako Chrást	32
Tabulka 9: Příjmení typická pro kraj vyskytující se v Chrástu s četností 3 a více nositelů	36
Tabulka 10: Příjmení netypická pro Plzeňským kraj, která jsou zastoupená pouze v Chrástu	37
Tabulka 11: Specifická příjmení v Chrástu	38
Tabulka 12: Hodnoty korelace vzdáleností a Lasker distance počítané mezi Chrástem a obcemi v Česku	42

Seznam grafů

Graf 1: Frekvenční distribuce chrásteckých příjmení	33
Graf 2: Míra Lasker distance a populační velikost obcí. Klouzavé průměry.	39
Graf 3: Lasker distance a populační velikost obcí, detail pro obce do 1000 obyvatel	39
Graf 4: Dopravní dostupnost a Lasker distance	42

1 Úvod

Odlišnost příjmení v různých regionech je skutečnost, kterou si uvědomuje každý vnímavý návštěvník, který se na místě své návštěvy porozhlédne po hřbitově, zastaví se u pomníku padlým, přečte si obecní vývěsku, nebo si prohlédne tablo místní školy vyvěšené ve výloze obchodu. Venkovská *deathscapes*, tedy místa kterých se „dotkla smrt“ (Hupková 2013), ať už se jedná o hřbitov nebo pomník padlým, nejlépe poukazují na další charakteristickou vlastnost příjmení, koncentraci. Příjmení zaznamenaná na takových místech se nápadně často opakují, až má návštěvník kolikrát pocit, že v okolí žilo či žije jen pár rodin.

Diferenciace příjmení a jejich koncentrace v prostoru dělají z informací o příjmeních validní geografická data, díky kterým se dá zkoumat charakteristika území z hlediska etnického, kulturního a genetického (Novotný, Cheshire 2012). Přesto nebyla příjmením v geografickém výzkumu dlouhou dobu věnována pozornost. Z geografického hlediska začala být příjmení cíleně zkoumána až v první dekádě nového tisíciletí (přehled tohoto výzkumu bude uveden dále).

Cílem této práce je geografická analýza příjmení v zájmové obci Chrást (ORP Plzeň). Vedle popisně orientovaného rozboru příjmení vyskytujících se v této obci a pokusu o jejich klasifikaci, jsou pomocí analýz distribuce příjmení zkoumány prostorové vazby místní populace na další obce. V rámci analýzy je prověřována hypotéza o izolaci příjmení vzdáleností (známé je anglické označení „isolation by distance“). Protože se jedná o původně biologické model, jsou v teoretické části – kromě dalších souvislostí problematiky – diskutovány také různé aspekty přenosu biologické informace paralelně s přenosem příjmení. Práce je doplněná konkrétními příklady, které byly zjištěny genealogickým výzkumem a terénním pozorováním na hřbitovech.

2 Využití prostorové informace obsažené v distribuci příjmení ve výzkumu

2.1 Vývoj odborného zájmu o příjmení

Do poslední čtvrtiny 19. nebyla příjmení odborně zkoumána. Sloužila jako třídící znak pro správní, statistickou a vojenskou evidenci v podobě nejrůznějších soupisů, rejstříků a přehledů. Počátky studia příjmení v biologii spadají do poslední čtvrtiny 19. století, kdy George Darwin použil v roce 1875 informace o příjmeních pro studium příbuzenského křížení-inbreedingu (Colantino et al. 2003). Cílem jeho článku *Marriages between First Cousins in England and their Effects* bylo upozornit na problematiku sňatků mezi bratranci a sestřenicemi, protože Sněmovna lordů přešla návrh o jejich evidenci ve sčítáních lidu „povržlivým smíchem“ (Darwin 1875, s. 153). Na výzkumu měl i osobní zájem, protože jeho slavnější otec, Charles Darwin, se oženil se svojí sestřenicí. Darwin využil statistiky sňatků dohledané v různých časopisech a novinách pro porovnání náhodné a skutečné míry sňatků snoubenců se stejným příjmením (isonymních sňatků). Odhadl tak, jak často dochází k tomu, že se berou potomci dvou bratrů.

V první polovině 20. století se studiem příjmení nadále zabývali většinou lingvisté - onomastikové, u nás např. Antonín Kotík (1894, resp. 1897) nebo Josef Hanika (1943). Jejich výzkum byl orientován především na etymologii a tvorbu příjmení. Průlomem v odborném využití příjmení se stala práce Crow a Mange (1965), ve které autoři analyzovali vztah mezi stejnojmenností (isonymií) a příbuzenským křížením (inbreedingem) a vypracovali metodiku k odhadnutí příbuzenského křížení na základě struktury příjmení (Barrai et al. 1987). Crow a Mange (1965) ve své práci využili model genetické izolace vzdáleností (více viz kapitola 5) Gustava Malécota, kterého považovali za jednoho z nejvýznamnějších genetiků (Ishida 2009). Tím se příjmení dostala do zorného pole populačních genetiků, kteří Crowovu metodu postupně upravovali, vylepšovali a aplikovali na různé populace.

To, že rozmístění příjmení není prostorově náhodné, si uvědomovali jak lingvisté, tak populační biologové. Onomastik Beneš (1962) tvrdí: „Velmi poučné by bylo, šíře se rozepsat o rozvrstvení příjmení a jejich typů podle krajů: příjmení, která se vyskytují v některé krajině často, jsou jinde neslychaná.“ ... „Zajímavé by byly mapky o rozšíření některých příjmení a jejich typů.“ (Beneš 1962, s. 18, kráceno). Kaplan s Laskerem, kteří se zabývali genetikou, ve svém článku z roku 1983 zase popisují prostorové vzorce výskytu příjmení typických pro Manchester (Kaplan, Lasker 1983 in Cheshire 2014).

Právě Laskerova kniha *Surnames and Genetic Structure* (Lasker 1985) vedla k rozvoji zájmu genetiků o studium prostorových vzorců a závislostí rozmístění příjmení na fyzickogeografických podmínkách, jazykových bariérách nebo vzdálenosti. Rozvoj tohoto výzkumu byl umožněn také díky lepší dostupnosti dat, konkrétně informací o distribuci příjmení extrahovaných z telefonních seznamů, nebo informací získaných přímo od telekomunikačních společností. Díky nim se výzkumníkům dostaly do rukou prostorově ukotvené významné vzorky dat o jednotlivých populacích. Tato data pak byla hojně využívána (Barrai et al. 1996, 1999, 2000, 2001; Rodriguez-Larralde et al. 1998b, 2003; Scapoli et al. 2005).

Od 80. let 20. století také dochází k využívání vzorků dat o příjmeních ke zkoumání migrací (Piazza et al. 1987, Degioanni, Darlu 2001). Příjmení jsou v tomto případě validním zdrojem informací, jsou-li k dispozici datové vzorky z různého časového období, které popisují původní a současnou populaci zkoumaného území.

Kromě využití příjmení v genetickém výzkumu se začal objevovat zájem o studium kulturně-historických aspektů rozložení příjmení. Postupně docházelo k vytváření prací, které již jsou ve své podstatě geografické. Prvotní výzkumy podmíněnosti rozložení příjmení ve vztahu k odlišnosti jazykových dialektů a náboženského vyznání (Barrai et al. 2004) vedly nakonec k vytvoření regionalizace západní Evropy podle příjmení (Scapoli et al. 2007). Tato práce potvrzuje jazyk jako hlavní determinant prostorového rozložení příjmení, a zároveň se nedá upřít její geografický charakter.

V současnosti je geografický výzkum spojený s příjmeními rozšířen především ve Velké Británii, kde probíhá ustálený patrilinéární přenos příjmení přibližně 700 let (McKinley 1990 in Bowden et al. 2007). Práce tohoto typu vznikají i pro další země např. Japonsko (Cheshire et al. 2014), Jižní Koreu (Lee et al. 2014), ale i další státy včetně Česka (Novotný, Cheshire 2012).

2.2 Popisné mapování příjmení

Nárůst dat o četnosti a výskytu příjmení v jednotlivých územních jednotkách, spolu s rozšiřujícími se výpočetními možnostmi počítačů, dále podnítily zájem o tuto problematiku.

Poměrně běžné je „popisné“ mapování rozmístění jednotlivých příjmení či jejich skupin. Takováto popisná zpracování dat jsou většinou velmi atraktivní pro veřejnost. Pro řadu zemí existují aplikace, pomocí kterých si uživatel sám může vizualizovat rozmístění různých příjmení dle vlastní volby. Spolu s tím je zpravidla vygenerována i jejich popisná statistika.

V Česku od roku 2011 na tomto principu funguje populární web kdejsme.cz, kde se zobrazuje hustota, nebo absolutní počet příjmení, či křestních jmen. Na tomto webu může uživatel vytvořit kartogramy jejich zastoupení v jednotlivých obvodech ORP (kdejsme.cz). Největší hodnota stránky je v tom, že obsahuje kompletní data o příjmeních v Česku, protože využívá

databázi ministerstva vnitra. Stejná data využívá i stránka <http://www.nasejmena.cz/nj/cetnost.php>, která navíc zobrazuje další informace, např. o etymologii u čtenějších příjmení.

Webové aplikace platformy *My Heritage* sice fungují na stejném principu, kartogramy zastoupení jednotlivých příjmení v jedenácti zemích dle výběru obsahují ale pouze vzorek populace. V Německu je například čerpáno z informací o uživateli telekomunikačních služeb (<http://www.verwandt.de>).

Patrně neúplný přehled podobných webových aplikací za jednotlivé státy shrnuje tabulka 1.

Tabulka 1: Interaktivní webové aplikace zobrazující distribuce příjmení

stát	webové stránky	původ dat	územní jednotky
Německo	http://www.verwandt.de/karten/	telekomunikace	kraje
Švýcarsko	http://www.verwandt.ch/karten/	telekomunikace	poštovní rajony
Belgie	http://www.familienaam.be/	Census	obce
USA*	http://www.ancestry.com/	historické cesty	státy
Velká Británie	http://gbnames.publicprofler.org/	volební seznamy	poštovní rajony
Nizozemí	http://www.meertens.knaw.nl/nfb/index.php?taal=eng	Census	obce
Itálie	http://gens.labo.net/en/cognomi/genera.html	telekomunikace	provincie, kraje
Polsko	http://www.moikrewni.pl/mapa/	telekomunikace	okresy
Francie*	http://www.geopatryme.com/	více databází	departementy
Česko	http://www.kdejsme.cz/	ministerstvo vnitra	ORP

*Historické distribuce příjmení

Zdroj: vlastní tvorba podle

https://familysearch.org/learn/wiki/en/Surname_Distribution_Maps [cit. 15. 4. 2015]

Co se týče webových aplikací, nejobsáhlejší databázi disponuje web worldnames.publicprofler.org, který registruje 8 miliónů příjmení, která náleží 300 milionům nositelů z 26 zemí (worldnames.publicprofler.org). Bohužel data z Česka ani Slovenska tato stránka nemá k dispozici.

2.3 Současné přístupy

Cheshire (2014) vymezil podle zaměření výzkumu dva základní směry geografické analýzy příjmení. Prvním směrem jsou geografické klasifikace jednotlivých příjmení, zkoumání míst jejich vzniku a jejich největší koncentrace. Druhý přístup využívá příjmení k regionalizaci nebo identifikaci regionů s podobnou strukturou příjmení (Cheshire 2014, s. 100).

Možný přístup ke klasifikaci jednotlivých příjmení je použití klastrovacích algoritmů. Vzhledem k tomu, že se v různých jazycích vyskytují specifická jména i příjmení, je možné na základě jejich kombinace odhalit různé etnické skupiny. Vniklé CEL (cultural ethnic linguistic) klastry mohou být následně roztrženy. Příkladem je analýza příjmení v novozélandském Aucklandu, ve kterém autoři identifikovali 22 vzájemně propojených klastrů a tři oddělené skupiny – tonžskou, pacifickou a východoevropskou (Mateos, Longley, O'Sullivan 2011). Informativní je také rešerše přístupů ke klasifikaci příjmení na základě informací o etnicitě, které tato příjmení nesou (Mateos 2007).

Jiným příkladem přístupu ke klasifikaci příjmení je práce Novotný a Cheshire (2012), která analyzuje data o geografickém rozmístění příjmení v Česku. Jejich přístup byl postaven na výpočtech pravděpodobností současného výskytu koncentrací dvou příjmení ve shodných územních jednotkách a následné síťové vizualizaci těchto „vztahů“ (tj. pravděpodobností společných koncentrací) mezi jednotlivými dvojicemi příjmení. Autoři ukazují, že dosažené výsledky lze dále použít pro sledování různých aspektů populační diferenciace nebo např. pro identifikaci typických příjmení jednotlivých regionů.

Kromě síťové analýzy je k podobnému účelu možné použít metodu SOM – Self-Organising Maps (Boattini et al. 2012). Na jejím základě navrhl tým vedený Franzem Mannim takzvanou obecnou metodu, která má sloužit k určování původu příjmení a hlavně k rozlišení mezi tím, jestli je dané příjmení mono-, nebo polyfyletické (viz kapitola 4.2), tedy jestli je odvoditelné od jednoho předka (Manni et al. 2005 in Boattini et al. 2012).

Všechny výše zmíněné přístupy nějakým způsobem závisí na administrativních jednotkách. Do tvorby sítě příjmení v Česku proto byly zahrnuty dvě administrativní úrovně (ORP a obce), aby se zmírnilo potenciální zkreslení výsledků (Novotný, Cheshire 2012). Alternativou je na základě koncentrace příjmení vypracovat mapu, která zobrazuje místa s největší koncentrací. Na území Velké Británie byla aplikována metoda Kernel Density Estimation, (interpolace pomocí tzv. jádrové funkce), která umožňuje spojitě interpolace hodnot koncentrací sledovaných po územních jednotkách. Tímto způsobem byly konfrontovány výskyty příjmení z let 1881 a 2001. Tímto způsobem se autoři se tak vyhnuli nutnosti unifikovat administrativní jednotky, za které měli data pro dvě uvedená období (Cheshire, Longley 2012).

Druhým ze zmíněných přístupů využívá prostorovou informaci obsaženou v distribuci příjmení k regionalizaci. Velké množství prací, které vytyčovaly hranice podobnosti struktury příjmení, bylo vypracováno po roce 1985, kdy Lasker vyvinul odpovídající metodologii (viz výčet v kap. 2.1).

Po vytvoření regionalizace západní Evropy (Scapoli et al. 2007) rozpracoval tým vedený geografem Jamesem Cheshirem přístupy genetiků, aby identifikoval „kulturní regiony“ Evropy. Do své analýzy zahrnuli příjmení z dalších evropských zemí, bohužel Česko mezi nimi není zastoupeno. Pro vytvoření shluků příjmení, na kterém byla regionalizace postavena bylo použito konsenzuální klastrování. Jeho výhody jsou diskutovány v článku *Delineating Europe's*

cultural regions: population structure and surname clustering (Cheshire, Mateos, Longley 2011). Největší výhodou oproti klastrovacím algoritmům je fakt, že konsenzuální klastrování nabízí více variant a dají se díky němu lépe zohlednit kulturní faktory (Cheshire, Mateos, Longley 2011).

3 Příjmení v Česku: vznik a vývoj

Dnešní distribuce příjmení stejně jako vazby mezi nimi jsou dány historickým vývojem. Ten se nejprve promítal přímo do pojmenování osob, přičemž způsob procesu pojmenování byl specifický a odvíjel se od jazyka, národnosti (židovská příjmení prodělala odlišný vývoj), postavení, místa vzniku konkrétního pojmenování a dalších faktorů. Od těchto specifik se odvíjí i časový horizont ustálení příjmení, který má velmi silný vliv na jejich jazykovou stránku.

Po sérii nařízeních, která postupně zpříšňovala změny příjmení, v letech 1772, 1779, 1780, 1826, 1866 (Knappová 2002), došlo k jejich relativnímu jazykovému ustálení (o změnách příjmení viz subkapitola 4.1 Problematika přenosu příjmení). Dnes je změna prostorové struktury příjmení dána především migracemi a přirozenou měnou obyvatelstva.

3.1 Osobní a křestní jména

Slovanští obyvatelé českých zemí měli jedno osobní jméno, mezi nimi můžeme najít jména jednoduchá (Racek, Lev, Živan) i vzniklá ze dvou významových základů, například jméno Václav znamená „více slavný“, Vojtěch je „těšitel voje“ (Knappová 2002). S přijetím křesťanství se vznikající český stát dostává do kontaktu se zbytkem christianizovaného světa, což je spojeno s pronikáním biblických jmen hebrejského původu. Spolu s nimi pronikají i jména řecká, latinská a německá. V této době je také osobní jméno nahrazeno jménem křestním, které sloužilo jako hlavní pojmenování osoby leckde až do 18. století (Beneš 1962).

S rozvojem koncentrace obyvatel ve městech a celkovým růstem populace docházelo k tomu, že se v různých společenstvích vyskytovalo mnoho lidí se stejným křestním jménem. Aby bylo možné od sebe jedince stejného jména rozlišit, začaly se užívat obměny jména (Knappová 2002). Moldanová (2004) uvádí tyto příklady derivací jména Jan: „Johannes dicti Jess (1421), erga Johannem Jantásek (1431), Johani sutori dicto Jech, Jan či Janota literát (1490), Jan Jenišek (1499).“ (Moldanová 2004, s. 8, kráceno)

3.2 Šlechtická dvoujmení

Další označení osob, takzvaná příjímí, se začala objevovat od 13. století. Nejprve byla přijata šlechtici, kteří je využívali pro zdůraznění rodové tradice, kterou šlechta považovala za důležitou. Šlechtická příjímí, konkrétně šlechtická dvoujmení, byla odvozována od osobních jmen a znaků, které měly původ v osobních a místních jménech (Knappová 2002). Jako příklad je možné uvést jméno Dluhomil Bavor ze Strakonice.

Další části příjmí pocházely z erbů, například Jan Beránek – rod měl v erbu berana. Do šlechtických dvoujmení se dostávaly i popisy zaměstnání (Jan Maršálek z Radiče), vyjádření vlastností (Martin Zlý ze Stokar) a i neheraldická zvířata (Knappová 2003). Ta často metaforicky poukazovala i na vlastnosti nositele. Mezi pány z Chrástu se vyskytuje Petr Prase z Chrástu¹ (Blaheta 2014).

3.3 Příjmí měšťanů

Výskyty druhého jména měšťanů a venkovanů jsou do 15. století sporadické. Nárůst v užívání příjmí v 15. století dává Knappová (2003) do souvislosti s husitským hnutím a s ním spojeným zvýšeným společenským stykem. Stále však slouží jako nedědičný identifikační znak jednotlivce. Beneš uvádí příklad dvou bratrů, kteří jsou nositeli odlišných příjmí: „ Po smrti Jakuba *Laurina*, Petr *Pačkoza*, bratr téhož... (1500).“ (Beneš 1962, s. 7)

Mezi měšťany dochází k pojmenovávání celých rodin od 16. století, zatímco na venkově jsou takové případy ještě málo četné. Druhé osobní jméno se lidem dávalo na základě zaměstnání (Stach po řemesle Procházka), živnosti, popřípadě domovního znamení (Orel, U tří pštrosů- od toho Pštros, Stross). Stará měšťanská příjmí se také vyznačují větší kulturní bohatostí, dají se v nich najít biblické náměty, jména hrdinů, či označení inspirovaná antikou (Literát, Bruncvík, Judex, Viklef, Turek...). Během tohoto století dochází také k postupnému ustalování příjmí v dědičná příjmení (Knappová 2003).

Měšťanská intelektuální elita se v období renesančního humanismu přizpůsobovala celoevropské módě a svá příjmí, později i příjmení, začala polatinšťovat (Beneš 1962). Tak se z Komenského stal *Comenius*, z Descarta *Cartesius*, z Jana Skály z Doubravy *Dubravius*. V Chrástu je dodnes evidováno pro plzeňský kraj typické příjmení Oliberius.

3.4 Venkovská příjmí

V příjmení se začala venkovská příjmí ustalovat od 17. století. Protože většina venkovanů pracovala v zemědělství, za rozlišovací znak sloužily jiné aspekty než zaměstnání. Mezi nejvýznamnější patřil druh a místo obydlí (Kopecký), jeho přírodní okolí, či způsob osazení (Novák – nově osedlý, hlavně po třicetileté válce). Na venkově zároveň často fungovaly i jiné způsoby pojmenování. Jako např. „po stavení“, viz obr. 1.

---

¹ Je velmi pravděpodobné, že příjmí Prase bylo poraženému husitskému pánovi přiřčeno katolickým autorem kroniky. Takovýto způsob dehonestace je podle Čorneje (1987) ve vrcholně středověkých kronikách poměrně běžný.

Foto: archiv autora

Obr. 1: Identifikace se stavením na dýšinském hřbitově, pod který Chrást spadáje. Ustalování příjmení se na venkově prolínalo s pojmenováním „po stavení“ („po chalupě“). V Chrástu tato praxe fungovala nejdéle u velkých statků a upouštět se od ní začalo ve 2. polovině 19. století.

3.5 Dělnická příjmí

Nejpozději se začala vytvářet příjmí a usazovat příjmení v dělnické vrstvě. Nejstarší doklady jsou o příjmech spojených s těžbou a hutnictvím (Tomáš Krčma po otci, po hornicku Vort). Z dělnického prostředí pocházejí dnešní příjmení inspirovaná pracovními pomůckami, činnostmi a místem výkonu práce – například Štola, Nebozez, Kahanec (Knappová 2003).

3.6 Usazování přímí v příjmení

I když k dědění příjmí docházelo i dříve, za přelomové období je považován konec třicetileté války (Knappová 2003). Stát měl zájem na co nejpřesnější evidenci obyvatel z důvodů vojenských (odvody obyvatel) a ekonomických. Dnes je nejvýznamnějším zdrojem informací o stavu české společnosti po třicetileté válce Berní rula z roku 1653 (Maur 1996). Po sérii nařízení (1770 – číslování domů, 1772 – pravidla pro vedení matrik) vydal Josef II. patent, který vstoupil pro křesťany v platnost **1. 11. 1780** (pro židovské obyvatelstvo 1. 1. 1788), ve kterém bylo přikázáno definitivní ustálení rodového příjmení (Beneš 1962).

Jako stěžejní mechanismus vedoucí k dědičnosti příjmí a vzniku příjmení uvádí Moldanová (2004) označování osob podle otce. Jako příklad je možné uvést přímení Martinů, které vzniklo z přivlastňovacího (syn) Martinův. Právě příjmení odvozená od nejrůznějších křestních jmen jsou v českém obyvatelstvu zastoupená nejčastěji (Moldanová 2004; Knappová 2002).

Významnou skupinou jsou příjmení vzniklá z místních jmen. Zde se vyskytují jak nejrůznější varianty jmen měst (Rosický, Šternberk), a příjmení vytvořená ze jmen národů a krajů (Čech, Horvát, Němec). K pojmenování inspirovala lidi i poloha, charakter a druh bydliště, popřípadě novost obyvatele v místě. Příjmení, která vznikla touto cestou, odráží charakter vesnice 17. a 18. století. Doleček bydlel na dolním konci, Horáček na horním konci vsi. Dvě ze tří nejčtenějších příjmení, Novák a Novotný, poukazují na nově osedlého. Novost obyvatele byla na českém venkově citlivě vnímána (Knappová 2002).

Další velkou skupinu vyčleňuje Moldanová (2004) jako příjmení z apelativ, tj. podstatných jmen, přídavných jmen, sloves, částic, příslovcí a citoslovcí obecného významu. Sem patří jména, která charakterizují člověka na základě jeho tělesných i povahových rysů (Tlustý, Pokorný, Chromý), zaměstnání (Kovář), a událostí kterými se proslavil (Vyskočil). Do této skupiny patří i příjmení charakterizující postavení nositele ve společnosti, například 2. nejčtenější příjmení Svoboda vzniklo označením svobodníka v jinak poddanské vsi (Moldanová 2004). Pojmenování nebyla vždy přímá, velmi často se setkáme s metaforickým označením člověka např. přes nástroj, kterým pracoval (Bičíště, Varhan), produktem, který vytvářel (Žemlička). Více k etymologii příjmení viz (Beneš 1962, Beneš 1998, Knappová 2002, Moldanová 2004).

Co konkrétně jednotlivá příjmení znamenají a jakým způsobem vznikla, nemají často přesné vysvětlení ani lingvisté, kteří se jimi zabývají. Moldanová (2004) tvrdí: „Do příjmení se promítá svět staré vesnice, s její sociální strukturou i výrobními postupy a nástroji, které patří dávno do minulosti (...) Některá příjmení se podaří objasnit nahlédnutím do matrik, starých zápisů o evidenci obyvatelstva na jednotlivých panstvích apod., ale jiná zůstanou i nadále temná.“ (Moldanová 2004, s. 10, kráceno).

Dnešní příjmení jsou dnes již zbavena významu slova, z něhož vznikla. Většina z nich ustáleně označuje nositele a jsou dědičná zpravidla po otci. Zatímco vznik příjmení je doménou lingvistickou (onomastickou), šíření a změna struktury příjmení posunuje zkoumanou problematiku do roviny biologické (genetické). Do jaké míry je shoda příjmení a biologická příbuznost paralelní, je otázka, na jejíž odpověď je nutné zahrnout kromě výše popsaných aspektů i další společenské faktory. Obojí je sledováno v následující kapitole.

4 Příjmení a příbuznost

V zemích, ve kterých se příjmení dědí po otcovské linii, je tato dědičnost analogická s přenosem chromozomu Y (Colantino et al. 2003). Platí-li tento základní předpoklad, stává se z příjmení děděného z otce na syna nepravý marker chromozomu Y v dané příbuzenské linii. V praxi však nastávají situace, které souvislost mezi přenosem příjmení a genetickou příbuzností oslabují.

4.1 Problematika přenosu příjmení

Přenosu genetické informace spolu s příjmením může být zabráněno faktory, které jsou jak biologické, tak sociální povahy (viz tabulka 2). Jednotlivé faktory jsou níže dále rozebrány.

Tabulka 2: Faktory změny genetické informace přenášené s příjmením

změna	charakter změny
mutace	biologický
odlišnost otcovství	biologický/sociální
nepřiznání otce	sociální
přejmenování	sociální
úprava pravopisu	sociální
přeložení příjmení	sociální

Zdroj: vlastní tvorba

Čistě biologickou změnou genetické informace obsažené v příjmení je mutace. Mezinárodní tým společnosti pro forenzní genetiku (GHEP-ISFG) zkoumal vzorky DNA 3026 párů otec-syn. Z tohoto souboru objevil 55 různých mutací. Na 95 % hranici spolehlivosti je tedy míra pravděpodobnosti mutace chromozomu Y v intervalu $1,501 \times 10^{-3}$ až $2,606 \times 10^{-3}$ (Gusmao et al. 2005) – tzn. velmi malá. Riziko mutace se ovšem opakuje s každou další generací.

Biologická podstata přenosu genetické informace a sociální podstata přenosu příjmení se mohou rozcházet, jestliže dítě, kterému je předáno příjmení partnera matky, bylo počato jiným mužem. Do šedesátých let 20. století se antropologové shodovali na základní dichotomii pater x genitor (Barnes 1961). Po bližším zkoumání termínu genitor vznikl koncept rozlišující tři druhy otcovství: Genetický otec (carnal father, physical-physical father) tedy biologický otec sensu stricto; genitor (socially-physical father), tedy muž považovaný společností za

biologického otce; a konečně pater (social father), otec sociální (Barnes 1961; Gellner 1960, 1963). Před závorkou jsou uvedeny Barnesovy, v závorce Gellnerovy termíny.

Barnes na obhajobu výše naznačené trichotomie tvrdí, že pokud má svobodná žena pohlavní styk se třemi fyzicky podobnými muži, X, Y, Z, a otěhotní, může být pro společnost irrelevantní, že genetickým otcem je X, ne Y, nebo Z (Barnes 1964).

Antropologové od té doby odhadovali míru rozdílu mezi genetickým otcem a genitorem na hodnotu kolem 10 %. Ta však byla na přelomu století zpochybněna případovými studiemi, které byly mimo jiné umožněny testováním DNA. Odhadovaná míra v Německu nepřesahuje 3 % (Wolf et al. 2012). Dřívější vysoké odhady byly velmi ovlivněné tím, že zkoumané vzorky otec - syn byly získány na základě statistik poskytnutých institucemi, které testují otcovství např. z důvodu soudních sporů. Takovýto vzorek však nevypovídá o stavu v celé populaci (Wolf et al. 2012).

Výše popsané problémy s odlišením otce jsou na hranici sociální a biologické podstaty změny přenosu příjmení spolu s genetickou informací. Další níže popsané problémy jsou již společenského rázu. Nejsledovanějším takovým problémem v minulosti bylo nepřiznání otce matkou. V tom případě se dávalo dítěti příjmení matky. Při matrilineárním přenosu je sice procento genetické informace stejně vysoké, ale příjmení již neslouží jako marker chromozomu Y.

K přerušení přenosu příjmení spolu s genetickou informací dochází i při změně příjmení, buď na požádání samotné osoby, nebo omylem v průběhu zápisu matrikářem/matrikářkou. Po první světové válce a na začátku a po konci války druhé docházelo k hromadnému počesťování německých příjmení (Beneš 1998) – a to buď úpravou pravopisu (Müller – Miler), nebo celým přeložením (Müller – Mlynář) (Matúšová 2003).

V Česku podle současné legislativy dochází ke změně příjmení po zažádání a je povolena pouze pro příjmení hanlivé, směšné, nebo je-li pro to vážný důvod. Manželé se mohou rozhodnout, jaké příjmení budou společně používat, to potom případně i jejich dětem. Podobně po osvojení získává dítě příjmení nových rodičů (Borůvková 2013). Změnu příjmení nezletilého dítěte musí schválit oba žijící rodiče, není-li jeden z nich zbaven rodičovské odpovědnosti nebo není-li známo místo jeho pobytu (§ 76, 301/2000 Sb.)

Chyby v úředních zápisech příjmení jsou obecně známé jako zdroj vtipů. Osobnost matrikáře byla přesto pro vývoj českých příjmení velmi důležitá. Do 19. století, kdy se ustálil nový český pravopis, bylo běžné, že zápis příjmení do matrik řešil každý farář (nebo učitel) po svém a podle poslechu. V 19. století začali matrikáři upravovat nespisovná nebo zkomolená příjmení do spisovné podoby. Nenajdeme proto příjmení končící příponou -ej (Dubskej, Novej). Na druhou stranu se ovšem nevyhnuli omylům, například místo Dobředělej zvolil matrikář hyperkorektní podobu Dobředělý. (Celý odstavec podle Beneš 1962).

Přesto se zachovalo mnoho příjmení, která úpravou popsanou v předchozím odstavci neprošla. Knappová (2002) je dělí do následujících kategorií:

1. Příjmení s dochovanými různými stadii hláskového vývoje češtiny
  - Úředník-Auředník, Ouředník; Strýc-Strejč; Louda-Lauda
2. Příjmení s nářeční podobou
  - Pečínka-Pečenka; původní Lašťovka – Laštůvka, Laštovka; Skřivánek – Křivánek
3. Příjmení zachycující podobu před pravopisnou opravou
  - Jirsa-Girsa; Hejduk-Heyduk
4. Příjmení psaná bez háčeků a čárek a naopak
  - Půlpán-Pulpán, Půlpan; Zima-Zíma
5. Příjmení začínající na Ci-/Cí-, Si-, Zy-/Zý- s pozůstatky bratrského pravopisu
  - Sysel-Sisel; Zich-Zych
6. Příjmení, ve kterých se vyskytují variantní podoby přípon
  - Sekyra-Sekera

Pro západní Čechy je typické velké množství příjmení německého původu (Beneš 1998). U takových je pravopis ještě rozkolísanější, z původního korektního tvaru se tvoří podoby nářeční a podoby v různém stupni počestění. (Moldanová 2004). Jako příklad, který se nachází v zájmové obci této práce, je možné uvést tvary příjmení vzniklé z německého Wagner, které by se dalo přeložit jako Kolář: Wagner-Wágner-Vágner-Vognar-Wainer-Weiner-Weinar-Wainar-Vajnar-Vojnar-Vejnar (podle Knappová 2002).

Všechny tyto odchylky jsou nyní brány jako odlišná příjmení, což vede ke znesnadnění sledování příbuznosti. Výpočetní technika má omezené možnosti takovéto odchylky rozpoznat a určit příjmení jako příbuzná. Na druhou stranu podle Knappové (2002) je množství jednotlivých variant prostředek, který poukazuje na konkrétní rodovou příslušnost. Toto je možné potvrdit z vlastní zkušenosti, viz obr. 2.

Foto: archiv autora

Obr 2: Více variant příjmení německého původu

Horní fotografie: V obci Chrást žijí tři větve rodin, jejichž příjmení je odvozeno z německého příjmení Hering: Herynkové, Herinkové a Heringové. Už od prvního stupně od základní školy se spolužačka Herynková představovala jako: „Herynková, s tvrdým y a s ká.“ Na snímku dvě varianty zachycené na sedleckém hřbitově (obec Bušovice, 2 km od Chrástu).

Spodní fotografie: Vývoj příjmení Fajfr v rámci jednoho chrásteckého rodu (zachyceno na hřbitově v Dýšině). Nyní v Chrástu jednoznačně převažuje fonetická varianta zápisu, Fajfr(ová), se 14 nositeli.

4.2 Monofyletismus a polyfyletismus příjmení

Nejproblematictější skutečnost při sledování genetické příbuznosti na základě sdílení příjmení je předpoklad jejich monofyletického původu (monofyletické populace jsou takové, které mají společného předka). V kontextu této práce to znamená, že příjmení pochází od jednoho člověka. Navíc je nutné, aby příjmení vyskytující se v populaci pocházely z jedné generace, která populaci založila (Rogers 1991). Oba předpoklady nejsou nezávislé na kontextu a kultuře jednotlivých zemí, potažmo národů. Pravděpodobnost polyfyletického příjmení bude logicky vyšší tam, kde je příjmení menší počet a tam, kde byl vývoj příjmení dlouhodobý.

Největší pravděpodobnost monofyletismu příjmení je v populacích, které byly jednorázově etablovány kolonisty. Jobling (2001) uvádí jako příklad studii z frankofonní části Kanady, kde se podařilo vystopovat genealogická vazba způsobující genetické zatížení (riziko trizomie 21. chromozomu) přes 13 generací až k jistému Antoine R., francouzskému bednáři, který emigroval do Kanady v roce 1665 (Genest 1973 in Jobling 2001). Ve Venezuele nosilo 40 nejčtenějších příjmení 32 % tamní populace narozené do roku 1950. To je způsobeno tím, že se do Venezuely dostala příjmení na konci 15. století jako ucelený soubor vybraný z množství španělských příjmení (Rodriguez-Larralde, Morales, Barraí et al. 2000).

Opačná situace je v Číně, kde je většina příjmení polyfyletická. Sto nejběžnějších příjmení sdílí 85 % populace (v Česku se jedná přibližně o 14 %). Takže ačkoliv koeficienty isonymie (stejnomenosti) zde dosahují vysokých hodnot, nelze z těchto výsledků vyvozovat genetické a genealogické závěry (Liu et al. 2012).

Čeští lingvisté se staví k monofyletismu poměrně skepticky. Moldanová (2004) označuje příjmení přenášená v jednom rodě za vzácná. Knappová (2002) tvrdí, že je velkou chybou předpokládat, že když má někdo stejné příjmení, bude i příbuzný. Je zřejmé, že toto bude platit zejména o hojně zastoupených příjmeních. Na druhou stranu je struktura českých příjmení velmi rozdrobená, tři čtvrtiny z nich má méně než 50 mužských nositelů (Moldanová 2004), což odpovídá 20 % populace. Pravděpodobnost monofyletismu u těchto specifitějších a méně častých příjmení je pochopitelně podstatně větší než u příjmení běžných, Proto, s přihlédnutím k místním specifikům, je možné o určité míře monofyletismu uvažovat.

5 „Izolace vzdáleností“ a rozmístění příjmení

V návaznosti na diskuzi, která se zabývala problémem schopnosti příjmení vypovídat o patrilineární příbuznosti, je tato kapitola věnována aplikaci původně biologických přístupů ke zkoumání prostorové diferenciaci příjmení.

Nejpodstatnějším předpokladem pro odborné využití příjmení, ve smyslu popsáném v předchozím odstavci, je jeho dědičnost po otcovské linii. Tento způsob přenosu není samozřejmý. Stejně jako některá česká příjmení vznikla z takzvaných příjmí „po otci“ (např. Janů), byl tento způsob označování člověka typický pro skandinávskou populaci a na Islandu se udržel dodnes. Druhá jména, kromě několika výjimek, jsou tvořena křestním jménem otce a příponou -son (syn), nebo -dottir (dcera) (King, Jobling 2009). Islandský spisovatel Gyrðir Elíasson je tedy „Gyrðir, syn Elíase“. V tomto případě není splněn základní předpoklad přenosu jednoho příjmení po otcovské linii, na kterém jsou založeny výzkumy genetiků.

Vycházíme-li z předpokladu alespoň částečného monofyletismu, pak podobná skladba příjmení poukazuje na genetickou podobnost (Lasker 1985 in Longley, Cheshire, Mateos 2011). Proto byl do prostorového výzkumu příjmení zapracován model isolation by distance, hypotéza o izolaci vzdáleností, uplatňovaná do té doby především v zoologii a botanice.

5.1 Isolation by distance – hypotéza o izolaci vzdáleností

To že se vzdáleností zpravidla roste odlišnost, je a bylo intuitivně vnímáno nejen napříč vědeckou komunitou. V roce 1970 tuto skutečnost shrnul Tobler svým „prvním zákonem“ geografie: „Vše je propojeno se vším, ale věci navzájem blízké jsou více propojené než vzdálené.“ (Tobler 1970, s. 236).

Pro popis nashromáždění místních genetických odlišností způsobených prostorovým oddělením (sub)populací použil Sewal Wright v roce 1943 slovní spojení „isolation by distance“. Sám autor tento model následně rozpracoval (Slatkin 1993).

Wright vycházel z teorií ostrovního modelu populací, ve kterém jsou jednotlivé subpopulace izolovány od jiných. Podle tohoto modelu dochází uvnitř subpopulace k panmiktickému křížení (jedinci se páří zcela náhodně), přičemž je její genetický fond zároveň obohacován náhodnými

migracemi jedinců z jiných populací. Wright tento model odmítá jako příliš zjednodušující. Ve skutečnosti se většina jedinců šíří na krátké vzdálenosti od svého rodiště, proto výše popsané migrace z jiných populací nemohou být náhodné (Wright in Ishida 2009).

Na rozdíl od ostrovního modelu neuvažuje Wright geograficky oddělené subpopulace, ale rovnoměrně osídlenou plochu. Přesto dochází (z pohledu jedince) k izolaci těch jedinců, kteří jsou příliš daleko, což je způsobené šířením jedinců na krátké vzdálenosti. Podle Wrighta tak dochází ke vzniku genetické rozrůzněnosti mezi subpopulacemi. Důležitá je proto velikost sousedství, prostoru, ve kterém se nachází jedinci, kteří se mohou navzájem křížit. Snížili-li se rádius sousedství, zvýší se poměr genetické diferenciaci subpopulací. Tato, později nazvaná „ekologická izolace vzdáleností“, je podle Wrighta jednou z hybných sil evolučních změn (Ishida 2009).

Druhý model – „genetickou hypotézu o izolaci vzdáleností“ – vypracoval postupně Gustave Malécot mezi lety 1948 až 1975. Podle něj se jedná o model, ve kterém je genetická příbuznost klesající funkcí prostorové vzdálenosti. Jeho teorie je konstruována z pohledu potomka a je založená na odhadnutí pravděpodobnosti příbuznosti. Pravděpodobnost, že budou mít dva jedinci společného předka, závisí na vzdálenosti mezi rodišti těchto jedinců a jejich rodičů. Čím větší je vzdálenost mezi jedinci, tím menší je pravděpodobnost jejich genetického příbuzenství. Hlavní rozdíl mezi Wrightovým a Malécotovým modelem je ten, že podle Malécota není důležitá velikost sousedství, pokud s jeho zmenšením dochází ke zvýšení hustoty populace. Jestliže je ovšem změna velikosti sousedství způsobená větší/menší mobilitou, je jeho genetický model podle Ishidy kompatibilní s Wrightovým modelem ekologickým (Ishida 2009).

5.2 Izolace vzdáleností a další prostorové charakteristiky příjmení

Ve výzkumu rozmístění příjmení se pojmem izolace vzdáleností konkrétně rozumí korelace mezi indikátorem příbuznosti – měřené na základě zastoupení příjmení v daných místních populacích (nejčastěji se používají ukazatele Lasker distance, Euclidian distance, nebo Nei distance) – a prostorové vzdáleností. Tento vztah je studován i v této práci a to za využití indikátoru Lasker distance.

To, jestli podobnost četností výskytu příjmení se vzdáleností klesá, ovlivňují následující faktory: čas, mobilita a faktory ovlivňující samotný vznik příjmení. Kromě toho i zvolená metoda a územní jednotky. Pro rozložení čínských příjmení vycházel Pearsonův korelační koeficient ukazatele Lasker distance a prostorové vzdálenosti 0,52 za 30 provincií, přičemž hodnota za okresy (2811) dosahovala hodnoty 0,38. Patrilineární příjmení jsou v Číně používána 4000 let a za tu dobu došlo ke značné disperzi, ta však nedosáhla takové velikosti, aby bylo dosaženo úrovně několika tisíc kilometrů, na které jsou etablovány čínské provincie (Liu et al. 2012).

Od devadesátých let 20. století probíhal výzkum izolace vzdáleností za využití indikátoru Lasker distance v různých zemích. Výhodou níže popsaných situací v jednotlivých zemích je metodická podobnost a z ní vyplývající vzájemná porovnatelnost výsledků.

Švýcarsko

V porovnání se zbytkem Evropy vykazuje Švýcarsko velkou diferenciaci příjmení. Na úrovni vybraných měst (vypracováno na základě dat poskytnutých telekomunikačními společnostmi) dosahuje korelace Lasker distance a prostorové vzdálenosti 0,72 ($\pm 0,03$ pro 95 % interval spolehlivosti). Takové rozdíly ve jménech jsou způsobeny jak jazykovou roztržitostí Švýcarska, tak fyzickogeografickými faktory. Alpská krajina byla evidentně historicky a patrně i v současnosti plná různých bariér, které omezovaly kontakty jednotlivých subpopulací (Rodriguez-Larralde et al. 1998a).

Itálie

Orografické a říční překážky jsou významným faktorem, který ovlivňuje rozložení příjmení v Itálii. Z 20 bariér, které mají vliv na distribuci Italských příjmení, je osm fyzickogeografické povahy – jedná se o pohoří a řeky. Kromě povrchu je rozložení příjmení ovlivněno dialekty a nepřímo ekonomickou strukturou, která ovlivňovala a ovlivňuje vnitřní migraci (Zeit et al. 1983). Isolation by distance vypočítaná ze vzorku 123 měst na hlavních silnicích, ukazuje na silnou závislost $r = 0,63$ ($\pm 0,008$ pro $\alpha = 0,95$) (Barrai et al. 1999).

Německo

V Německu byla závislost izolace příjmení na vzdálenosti zkoumána stejným způsobem jako ve Švýcarsku. Hodnota korelace není tak vysoká, ale přesto významná, $r = 0,51$ ($\pm 0,01$ pro $\alpha = 0,95$). Největší nárůst vykazuje odlišnost příjmení u hranic s okolními státy, kde se vyskytuje více příjmení, která jsou jiného než německého jazykového původu. To je nejlépe sledovatelné u hranic s Dánskem, kde je vyšší výskyt skandinávských příjmení. Německá příjmení tvoří dva hlavní klastry, které zhruba odpovídají německým subjazykům, dolno- a středo- němčině na severu a horní němčině na jihu. V isonymii je možné sledovat západovýchodní gradient: města na východě mají oproti ostatním městům na západě odlišnější strukturu příjmení (Rodriguez-Larralde et al. 1998b). Důležité je nezaměřovat se pouze na zjednodušující politické vysvětlení, tedy že v socialistických státech byla výrazně nižší mobilita než ve státech kapitalistických (Strassmann 1991) a které by se dalo pro tento případ shrnout následovně: mobilní NSR x imobilní NDR; ale brát v potaz především tu skutečnost, že industriální Severní Porýní-Vestfálsko bylo dlouhou dobu cílem migrace z celého německého prostoru (Gawrecká 2014).

Francie

Izolace vzdáleností byla na základě informací získaných od telekomunikací zkoumána i ve Francii. Korelace potvrzující tuto hypotézu (počítáno za departamenty) zde dosahuje vyšší hodnoty než v Německu, přičemž závislost je silná $r = 0,646$ ($\pm 0,010$ pro $\alpha = 0,95$). Tato

hodnota je ovlivněná jak koncentrací množství nefrancouzských (převážně arabských) příjmení v největších městech, tak jednotlivými dialekty, které se na tvoření příjmení podílely. V rámci celé Francie byly vymezeny tři hlavní oblasti, které se dále dělí do více klastrů. Jedná se o jižní oblast ovlivněnou provensálštinou, baskičtinou, španělštinou, a severní oblast, která těmito jazyky ovlivněná není (Scapoli et al. 2005). Nejodlišnější struktura příjmení je identifikována v Alsasku, viz obr. 3.

Obr. 3: Pomník padlým v Eguisheimu (dept. Haut-Rhin, Alsasko)

Pojmenování místních obyvatel původem často vychází z alsaštiny, dialektu, někdy považovaného za samostatný jazyk, hornoněmecké jazykové skupiny. Nejčastějšími příjmeními v Alsasku jsou Meyer, Muller, Schmidt a Klein (Scapoli et al. 2005). Na pomníku padlým je alsaská struktura příjmení dobře patrná, nenachází se zde ani jedno jednoznačně určitelné francouzské příjmení.

Zdroj: virtualtourist.com

Nizozemsko

Výzkumy v Nizozemsku vzájemně potvrzují velkou homogenitu struktury příjmení. V tomto státě byla dědičná příjmení definitivně ustálena na západoevropské poměry poměrně pozdě – v období Napoleonovy nadvlády (Manni, Heeringa, Nerbone, 2006). Výzkum izolace vzdáleností zde byl konstruován stejně jako ve Švýcarsku a Německu na základě dat o uživatelích telefonu z 226 měst aktuálních k roku 1996. Závislost isolation by distance, i když je nejnižší ze zkoumaných západoevropských zemí, je stále signifikantní s hodnotou korelace $r = 0,47 (\pm 0,006 \text{ pro } \alpha = 0,95)$. Tento výsledek je velmi významný, protože Nizozemsko je země, která nemá výraznější předpoklady k heterogenitě: nenachází se zde významná fyzická bariéra, plocha území je relativně malá a jedná se o jazykově homogenní oblast (Barrai et al. 2002).

Výzkum Scapoli et al. (2005) ve Francii, který identifikoval klastry příjmení a závislost jejich rozložení na dialektech, inspiroval Manniho tým k podobné práci v Nizozemí. Tento tým identifikoval dva oddělené klastry příjmení – limburský na jihozápadě a severobrabantský na severozápadě. Navzájem rozdílné jsou, co se týče příjmení, severní a jižní provincie. Důležité je, že nebyla nalezena korelace mezi hranicemi jednotlivých klastrů vymezených na základě podobnosti příjmení a oblastmi jednotlivých dialektů. Předpokládá se, že rozdíly mezi severem a jihem Nizozemí jsou způsobeny minimální četností sňatků mezi katolíky žijícími na jihu a protestanty žijícími na severu (Manni, Heeringa, Nerbone, 2006).

Belgie

Z podstaty jazykového rozdělení Belgie na vlámskou a valonskou (jazykově francouzskou) část vyplynul i přístup výzkumu, který byl zaměřen hlavně na jazykovou izolaci jednotlivých příjmení. Většina příjmení v Belgii je patronymická (Peeters, Martens) nebo odvozená od lokality (Vandamme). Kromě vlámských a francouzských příjmení je běžný výskyt příjmení smíšených, které vznikly např. imigrací francouzské rodiny mezi Vlámky (Declerk je povlámštěné Leclercq). Isolation by distance měřená mezi vlámskými městy je nejvyšší v Evropě, $r = 0,878$ ($\pm 0,007$ pro $\alpha = 0,95$). To je zvláště překvapivé vzhledem k tomu, že v sousedním Nizozemsku byly naměřeny nejnižší hodnoty v Evropě. Barraí et al. poukazují na nízkou mobilitu Vlámů v Belgii (resp. vazbami Vlámka na Nizozemí spíše než na Belgii) a jistou izolovanost v rámci Belgie (Barraí et al. 2004). V celé Belgii je díky vyšší mobilitě valonské části hodnota isolation by distance $r = 0,721$ ($\pm 0,014$ pro $\alpha = 0,95$). Hranice výskytu jednotlivých příjmení odpovídají jazykovému (politickému, národnostnímu) rozdělení země (Barraí et al. 2004).

Španělsko

Izolace vzdáleností ve Španělsku je nejslabší ze zkoumaných evropských zemí. Španělská příjmení jsou také typická svojí matrilineární složkou, která však ob generaci zaniká.² Závislost dosahuje hodnot, které odpovídají $r = 0,21$ ($\pm 0,014$ pro $\alpha = 0,95$) pro příjmení děděná v otcovské linii (Rodriguez-Larralde et al. 2003). Takto nízká hodnota je do jisté míry výsledkem pokastilštování příjmení, které je identifikováno mezi lety 1478 až 1870. Bývalé království Aragon mělo do roku 1714 vlastní správu, pod kterou k unifikaci příjmení nedocházelo. Hranice Aragonského království se v rámci Španělska promítají do odpovídající diferenciovanější struktury příjmení (Rodriguez-Díaz, Manni, Blanco-Villegas 2015).

USA

---

² Nejedná se o matrilineární složku v pravém slova smyslu: příjmení „po matce“ je v matčině rodu děděno po mužské linii. Z pohledu dědičnosti nese apellido materno (mateřské příjmení) genetickou informaci dědečka z matčiny strany.

Spojené státy vykazují poměrně homogenní strukturu příjmení. Pro tuto zemi je typická vysoká mobilita, kterou se srovnávají rozdíly. V minulosti ke srovnávání rozdílů přispívalo také poangličtění příjmení. USA jsou charakteristické i kontinuálním přísunem imigrantů, proto se zde příjmení nestihla diferencovat jako např. ve Venezuele. Hodnota korelace poukazující na izolaci vzdáleností mezi 247 městy je $r = 0,21$ ($\pm 0,001$ pro $\alpha = 0,95$), tedy poměrně nízká (Barrai et al. 2001).

Tabulka 3: Isolation by distance ve vybraných zemích

stát	Isolation by distance	Územní jednotka
Belgie	0,72	města
Čína	0,38	okresy
Francie	0,65	departementy
Itálie	0,63	města
Německo	0,51	města
Nizozemí	0,47	města
Španělsko	0,21	města
Švýcarsko	0,72	města
USA	0,21	města
Česko	0,38	obce*

Zdroj: Barrai et al. (1999, 2001, 2001, 2006), Rodriguez-Laralde et al. (1998a, 1998b, 2003), Liu et al. (2012), Scapoli et al. (2005), MV ČR (2009), vlastní výpočty

*jedná se o orientační hodnotu vypočtenou na základě jednostranných vztahů mezi zájmovou obcí a ostatními obcemi Česka. Tento vztah spolu s heterogenějším souborem obcí dozajista ovlivňuje získané výsledky. Tato hodnota slouží pro porovnání.

(Poznámka: Isolation by distance je v tomto případě hodnota Pearsonova korelačního koeficientu mezi vzdáleností a ukazatelem Lasker distance.)

6 Data a metodika

6.1 Data

Hlavní datový soubor o prostorovém rozložení příjmení využitý v empirické části této práce byl vedoucímu této bakalářské práce poskytnut Ministerstvem vnitra České republiky (MV ČR). Data pochází z evidence obyvatel roku 2009 a zahrnují všechny osoby s trvalým pobytem v dané obci, tedy jak české občany, tak cizince s dlouhodobým pobytem. Pro chrástecká příjmení byl získán i výskyt těchto příjmení v dalších 6247 obcích Česka.

Lokalizační kvocienty, na základě kterých byla zkoumána koncentrace jednotlivých příjmení, byly poskytnuty vedoucímu práce. Jedná se o ukazatel, který měří koncentraci určité skupiny

obyvatelstva v dané územní jednotce (Ouředníček, Novák 2007). Pro Chrást byly vzhledem k zastoupení chrásteckých příjmení v ORP Plzeň, Plzeňském kraji a Česku vypočteny lokalizační kvocienty podle následujícího vzorce:

$$Lq = \frac{Si}{A}$$

Kdy Si je podíl nositelů příjmení X na obyvatelstvu Chrástu a A jejich podíl na populaci ve zvolené širší územní jednotce (zde tedy v ORP Plzeň, Plzeňském kraji nebo celém Česku). Tyto kvocienty posloužily jako prvotní podklad pro rozdělení souboru příjmení vyskytujících se v Chrástu do kategorií:

- Jako *nekoncentrovaná* příjmení byla předpokládána ta s nízkou hodnotou Lq na všech úrovních.
- Jako *typicky krajská* ta s nižšími hodnotami koncentrace v rámci Plzeňského kraje a vyššími v rámci Česka.
- Analogicky (vyšší hodnoty koncentrace v kraji, nižší v Česku) byl proveden předvýběr *regionálně atypických příjmení*.

Prahovou hodnotou pro identifikaci příjmení jako *typického pro Plzeňský kraj*, byl zvolen čtyřnásobek lokalizačních kvocientů pro státní úroveň (v porovnání s krajskou) a 1,5 násobek lokalizačních kvocientů při identifikaci typicky plzeňských příjmení v rámci kraje (rozřazení viz tab. 4).

Tabulka 4: Kategorie příjmení podle podílů lokalizačních kvocientů

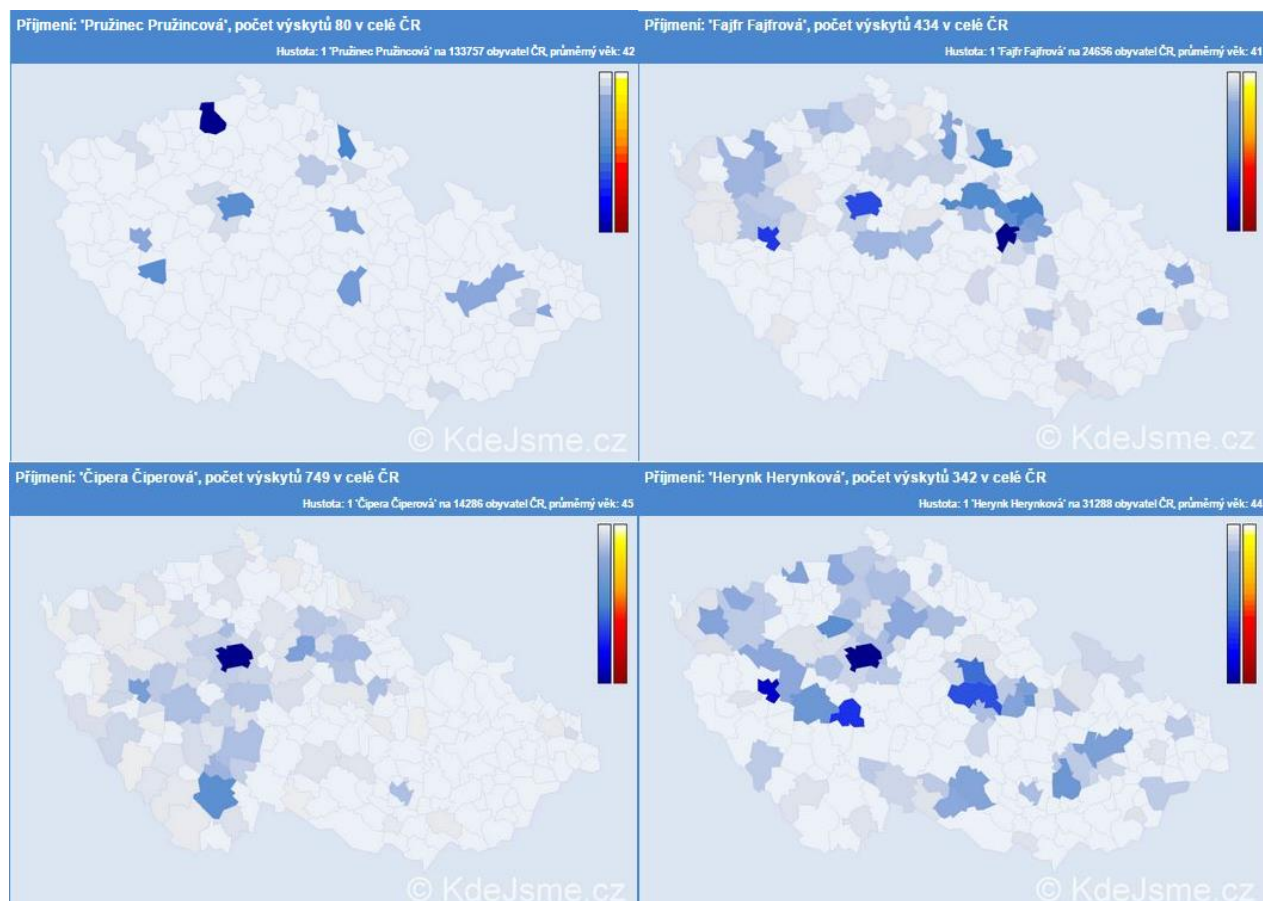
Kategorie	Lq (ČR)/ Lq (kraj)
Netytická	méně než 0,25
nekoncentrovaná	0,25 - 4
typicky krajská	více než 4
Z toho plzeňská	Lq (kraj)/ Lq (ORP Plzeň) Více než 1,5

Zdroj: kvocienty poskytnuty vedoucím práce, vlastní tvorba na základě dat MV ČR (2009)

Uvedený prvotní výběr regionálně atypických příjmení byl doplněn kontrolou četností jejich výskytu na úrovni obvodů ORP pomocí webové aplikace kdejsme.cz. Díky tomu se podařilo identifikovat příjmení, jejichž distribuce v Česku je poměrně rovnoměrná, ale mají vysokou hodnotu lokalizačního kvocientu, neboť se vyskytují vzácněji. Jako *nekoncentrovaná* byla určena i ta příjmení, která jsou netytická pro jiný než plzeňský region, ale jinak jsou v Čechách zastoupena ve vyšší míře ve více oblastech (obr. 4). Na druhou stranu byla takto identifikována příjmení typická pro Plzeňský kraj, která přesahují svým výskytem jeho hranici. Nejčastěji se jedná o ta příjmení, jejichž centrum rozšíření je na Prácheňsku, v historickém regionu, který se

rozkládá na rozhraní Plzeňského a Jihočeského kraje, přičemž částečně zasahuje i do kraje Středočeského (Burda, Jeleček 2009). Obdobným způsobem byla zpřesněna subkategorie *typicky plzeňských* příjmení.

Obr. 4: Výskyty příjmení klasifikovaných jako nekoncentrovaná s vysokým lokalizačním kvocientem

Zdroj: kdejsme.cz

Poznámka: Příjmení Pružinec je koncentrováno lokálně. Další jsou typická nejen pro Plzeňský kraj, ale i pro další regiony Česka.

Podobným způsobem bylo identifikováno, zda jsou nekoncentrovaná příjmení typická pro Čechy, nebo pro celé Česko. Příjmení v Česku se totiž dělí na tři základní skupiny, které svým výskytem v podstatě odpovídají historickým zemím: tedy českou, moravskou a slezskou. Zároveň zde ale existují všudypřítomná příjmení, která se vyskytují v celém Česku s vysokou četností a nízkou úrovní koncentrace, např. Hruška, Hrubý, Liška, Kočí (Novotný, Cheshire 2012).

Největší pozornost byla věnována příjmením, jejichž rozřazení se nedalo jednoznačně určit. Jejich výskyt byl zkoumán na podrobné úrovni obcí. Ta příjmení, která se ani následně nepodařilo roztřídit, jsou zastoupena kategorií *specifická*, přičemž u každého z nich byla popsána prostorová vazba.

6.2 Hodnocení vlivu vzdálenosti na podobnost struktury příjmení

V rešeršní části byla věnována pozornost prostorovým aspektům rozšíření příjmení. Nejvíce zkoumaný byl model izolace vzdáleností. Hypotéza o vlivu vzdálenosti na prostorovou distribuci příjmení byla v rámci empirické části práce zkoumána na případové studii Chrástu.

Postup práce vycházel především z metodiky vyvinuté Laskerem v roce 1985 (Colantino et al. 2003), která je hojně využívána ve výzkumech struktury příjmení (např. Barraï et al. 2001; Scapoli et al. 2007; Longley, Cheshire, Mateos 2011).

Jako výchozí ukazatel byl použit koeficient isonymie, který vyjadřuje: „Pravděpodobnost, že dva členové různých (sub)populací sdílejí geny společného předka, která se odhaduje na základě sdílení stejného příjmení.“ (Lasker 1985, cit. v Longley, Cheshire, Mateos 2011, s. 507) a vypočte se takto:

$$R_{AB} = \sum_i \left(\frac{P_{iA}P_{iB}}{2} \right)$$

Kdy P_A je relativní četnost příjmení v obci A, v tomto případě Chrástu, a obdobně P_B je relativní četnost příjmení v obci B.

Tento koeficient byl dále upraven, aby byla získána hodnota Lasker distance:

$$L_{AB} = -2 \ln(R_{AB})$$

Hodnota R_{AB} je výše popsáný koeficient isonymie.

Důvodem úpravy koeficientu isonymie na Lasker distance je ta skutečnost, že Lasker distance je intuitivnější míra, která vyjadřuje pomyslnou vzdálenost v prostoru příjmení. Jedná se o logický prostor, kde rozmístění příjmení odpovídá jejich odhadované příbuznosti. S růstem vzdálenosti v tomto prostoru rostou rozdíly mezi populacemi (Longley, Cheshire, Mateos 2011). Popsáný ukazatel byl vypočten pro 6247 obcí a vždy byl vztažen k Chrástu.

Vzhledem k tomu, že ukazatel Lasker distance není nezávislý na velikosti obcí, byl pro účel této práce dále upraven do koeficientu nazvaného korigovaný Lasker. Ten byl vypočítán na základě souboru obcí, u kterých je předpoklad minimálních populačních vazeb na Chrást. Jako takové byly zvoleny obce mimo Plzeňský kraj rozšířený v tomto případě o území ORP Blatná, Hořovice a Rakovník. Soubor byl rozdělen na kategorie (tab. 5), pro které byl vypočten průměr Lasker distance. Průměry jednotlivých kategorií byly použity jako korekce. Konkrétně toho bylo dosaženo vypočtením koeficientu pro jednotlivé populační kategorie.

$$koef_{LD} = \frac{\bar{x}_i}{\bar{x}}$$

Kdy $\bar{x}_i$ je aritmetický průměr dané kategorie a $\bar{x}$ aritmetický průměr souboru vybraných obcí. Tímto koeficientem byly vynásobeny hodnoty Lasker distance jednotlivých populačních kategorií (viz tab. 5)

Z hlediska ukazatelů vzdálenosti mezi Chrástem a ostatními obcemi byly použity údaje pro dva typy vzdálenosti – fyzické a dopravní dostupnosti. Fyzická vzdálenost byla mezi Chrástem a ostatními obcemi byly vypočtena v programu Arcmap pomocí funkce Euclidean distance na základě datového souboru databáze AcrCR500. Pro dopravní dostupnost byla použita data, které vypočetl v rámci projektu TRACC ESPON tým řešitelů daného projektu z Katedry sociální geografie a regionálního rozvoje a Katedry aplikované geoinformatiky a kartografie (Marada et al. 2013). Konkrétně je v této práci použita dostupnost individuální automobilovou dopravou, metodika je popsána ve zprávě k danému projektu ESPON (2013)

Tabulka 5: Velikostní kategorie obcí pro výpočet korigované Lasker distance

kategorie	průměrná LD kategorie ($\bar{x}_i$)	Koef _{LD} = $\frac{\bar{x}_i}{\bar{x}}$
0-100	18,351	1,013
101-150	18,419	1,009
151-200	18,524	1,003
201-250	18,504	1,005
251-300	18,576	1,001
301-350	18,517	1,004
351-400	18,559	1,002
401-450	18,572	1,001
451-500	18,595	1,000
501-600	18,577	1,001
601-700	18,641	0,997
701-800	18,687	0,995
801-900	18,637	0,997
901-1000	18,684	0,995
1001-1200	18,762	0,991
1201-1400	18,754	0,991
1401-1600	18,726	0,993
1601-1800	18,822	0,988
1801-2000	18,817	0,988
2001-2500	18,745	0,992
2501-3000	18,732	0,992
3001-4000	18,846	0,986
4001-5000	18,770	0,990
5001-10000	18,683	0,995
více než 10000	18,642	0,997
průměr souboru ($\bar{x}$)	18,588	

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat MV ČR (2009)

7 Empirická část

7.1 Základní charakteristika vývoje obyvatelstva zájmové obce

Chrást je jednokatastrální obec, která leží 7 km severovýchodně od okraje krajského města Plzně v nadmořské výšce 342 m n. m. Převážná část obce je situována na pliocenní říční terase, vytvořené řekami Klabavou a Berouňkou. Tyto dvě řeky Chrást ze tří stran obtékají. Celková rozloha obce je 948 ha (www.obecchrast.cz).

Okolí Chrástu bylo osídleno už od neolitu. V dalším průběhu předdějinného období byla různá místa na chrásteckém katastru cyklicky osídlována a opuštěna, což odpovídá trendu identifikovanému pro celé Plzeňsko (Pokorný 2011)

První historická zmínka o vsi pochází z roku 1242. V listině krále Václava I. je jmenován Adam, který ke králi přistoupil na počátku jeho panování (1230). Dále je uvedeno, že jmenované zboží (Chrást) zdědil po otci. Založení Chrástu je tedy může staršího data (Blaheta 2014).

Pánové z Chrástu drželi ves do roku 1422, kdy ji Zikmund Lucemburský zabral Petrovi z Chrástu zvanému Prase. Bohužel není známo, zda byla husitskými válkami zničena, předpokládá se, že stranou konfliktu neústala. V okolí jsou prokázány boje mezi Jiřím z Poděbrad a jednotou Zelenohorskou, které vedly například k zániku nedaleké vsi Kokot (Anderle 2008). Jisté je, že v té době již stál na břehu Klabavy mlýn.

Střídání majitelů vedlo k úpadku vsi, který se zastavil v roce 1514, kdy Chrást získalo královské město Plzeň. Velký význam měla pro Chrást Třicetiletá válka: Tento konflikt, při kterém ztráty na obyvatelstvu Českých zemí činily odhadem necelých 30 % (Maur 1996), se totiž Chrástu víceméně vyhnul. Tím se z Chrástu stala významná ves, jejíž populační a ekonomický potenciál mohl vyústit protoindustriačními tendencemi koncem 17. století.

Berní rula v roce 1654 eviduje 15 osedlých hospodářů. O bohatosti vsi svědčí to, že zde žilo 14 sedláků a jeden chalupník. V tomto dokumentu je zachycené příjmení Chudáček, rod Chudáčků žije v Chrástu dodnes. Chrástecká příjmení byla od 2. poloviny 17. století obohacována příchodem zaměstnanců do místních výrobních provozoven. První hamr začal vyrábět před rokem 1683, přičemž mezi pracujícími bylo i několik Němců. Díky hamru existují další zprávy o příjmeních chrásteckých sedláků – v roce 1690 vozili do hamru uhlí tito lidé: Tkadleczek, Kaurzim, Chudaczek, Hrzich, Malyk, Chudoba, Lantich, Duchek, Ssulyk, Stiene a Král (Blaheta 2014). Hřích a Král jsou příjmení, které se v Chrástu také vyskytují dodnes, příjmení Kouřim se vyskytuje v dýšinské matrice ještě na počátku 20. století.

V roce 1789 byla založena kamencárna, důl na kyzické břidlice³, ze kterých se vyrábělo oleum - česká kyselina sírová. Další kamencárnu založil Matyáš Čipera v roce 1824. Čiperů žije nyní v Chrástu 11. Další průmyslovou provozovnou navázanou na řeku se stala továrna na střešný prach založená v roce 1862, kdy již bylo možné výrobky odvážet po trati (Blaheta 2014).

Po napojení na železniční síť se Chrást dostává do výhodné polohy a jsou zde založeny různé průmyslové provozovny – 1873 cihelna Jana Štaifa (dnes typické příjmení), 1900 slévárna a dvě lopatárny, 1919 slévárna, 1922 brusírna skla (Blaheta 2014). Z Chrástu bylo možné dojíždět po železnici za prací jak do Plzně, tak do podobně vzdálených Rokycan. Díky dobrému dopravnímu spojení fungovala ves i jako noclehárna dojíždějících dělníků.

Migrační proudy jsou podobné jako v celém užším Plzeňsku. Vedly z Radnicka a severního Rokycanska, kde docházelo od 50. let 19. století k vyčerpání uhelné pánve. Dále ze Zbirožska a Hořovicka, poté, co došlo ke kolapsu železářství založeného na dřevěném uhlí a na něj navázaného domácího cvočkářství. Menší měrou je zastoupena depopulační oblast, která by se dala vymezit městy Rakovníkem, Kralovicemi a tokem Berounky (Kárníková 1965). Plzeňsko bylo dále dotováno neúrodnými oblastmi celé jižní části Čech. K tamějšímu vývoji do roku 1910 viz klasická Korčáková studie (Korčák 1929).

Růst populace trval až do II. světové války (viz tab. 6). Na sklonku I. republiky měla obce charakter menšího města. Fungovalo zde například letní kino, spořitelna, Baťova prodejna obuvi. Po II. světové válce dochází k depopulaci. Z obce odešel malý počet místních Němců a Češi mířící do pohraničí. Další vývoj odpovídá trendům socialistického vývoje počtu obyvatel v dané velikostní kategorii obcí, kdy dochází se zavedením střediskové soustavy obcí 24. 11. 1971 k vylidňování těch sídel, která nejsou středisková, včetně těch, která leží v zázemí měst (suburbanizace.cz/slovníček). Chrást jakožto nestřediskové sídlo v zázemí Plzně a nedaleko střediskových Rokycan vykazoval v této době negativní populační bilanci.

Tabulka 6: Vývoj počtu obyvatel v Chrástu

rok	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930
poč. obyvatel	742	817	949	1185	1489	1557	2000
rok	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
poč. obyvatel	1751	1950	1864	1825	1680	1677	1805

Zdroj: ČSÚ (2006, 2015)

Suburbanizační tendence, které jsou v zázemí Plzně patrné od počátku 90. let (Kopp, Novotná, Matušková 2013), se v Chrástu začaly projevovat s určitým zpožděním: až mezi lety 2004 – 2012, kdy činil přírůstek průměrně 15 obyvatel za rok. Podle atlasu obyvatelstva náleží Chrást do 3. suburbánní zóny Plzně. To značí mírné tendence (Špačková, Ouředníček,

³ Kyz je archaické označení pyritu (FeS₂) a chalkopyritu (CuFeS₂), ze kterého je možné máčením a opětovným vysoušením izolovat kyselinu sírovou (Flek 1977).

Novák 2010). Na rozdíl od okolních vsí (Zruč-Senec, Smědčice) zde nedošlo k masivní výstavbě, především proto, že pozemky v okolí stávající zástavby jsou z majetkového hlediska velmi rozdrobené. V územním plánu obce jsou nyní dvě lokality určené pro zástavbu. Dohromady je navrženo umístění 109 domů (strategie rozvoje obce Chrást 2014). Ve skutečnosti s nejvyšší pravděpodobností nedojde k úplnému naplnění této kapacity. Předpokládán je spíše pozvolný růst srovnatelný se stávajícím stavem.

7.2 Struktura příjmení v Chrástu

V zájmové obci bylo v roce 2009 evidováno 935 příjmení, respektive cca 465 – spojili-li se ženský a mužský tvar. Při počtu obyvatel, který činil 1830 lidí, zde vychází na jedno příjmení, se započtením přechýlení, 4 nositelé. Tedy jedna úzká rodina (graf 1, tab. 8).

Takovýto stupeň diferenciací odpovídá populačně podobným obcím Plzeňského kraje (tab. 7). Mezi nimi byla identifikována jedna výjimka – Město Radnice, kde na jedno příjmení vychází o pětinu vyšší počet nositelů – 2,3 (v Chrástu 1,96). Jedná se o bývalé centrum těžby černého uhlí, které dosáhlo populačního vrcholu v polovině 19. století (2923 obyvatel v r. 1869). Od té doby počet obyvatel postupně klesal až do roku 2000, kdy dosáhl minima 1670 obyvatel (Kárníková 1965, ČSÚ 2006, ČSÚ 2015). Kvůli nízké imigrační atraktivitě zde zřídka docházelo k obohacování místních příjmení novými příchozími.

Tabulka 7: Diferenciace příjmení v obcích s podobnou populační velikostí jako Chrást

obec	Chrást (S)	Bělá nad Radbuzou	Poběžovice	Švihov	Heřmanova Huť
počet příjmení	935	899	825	774	910
počet obyvatel	1830	1805	1647	1659	1812
obyvatel na příjmení	1,96	2,01	2,00	2,14	1,99
obec	Město Touškov (S)	Dýšina (S)	Štěnovice (S)*	Radnice	Chodová Planá
počet příjmení	1000	967	915	771	941
počet obyvatel	2061	1790	1753	1777	1869
obyvatel na příjmení	2,06	1,85	1,92	2,30	1,99

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat MV ČR (2009)

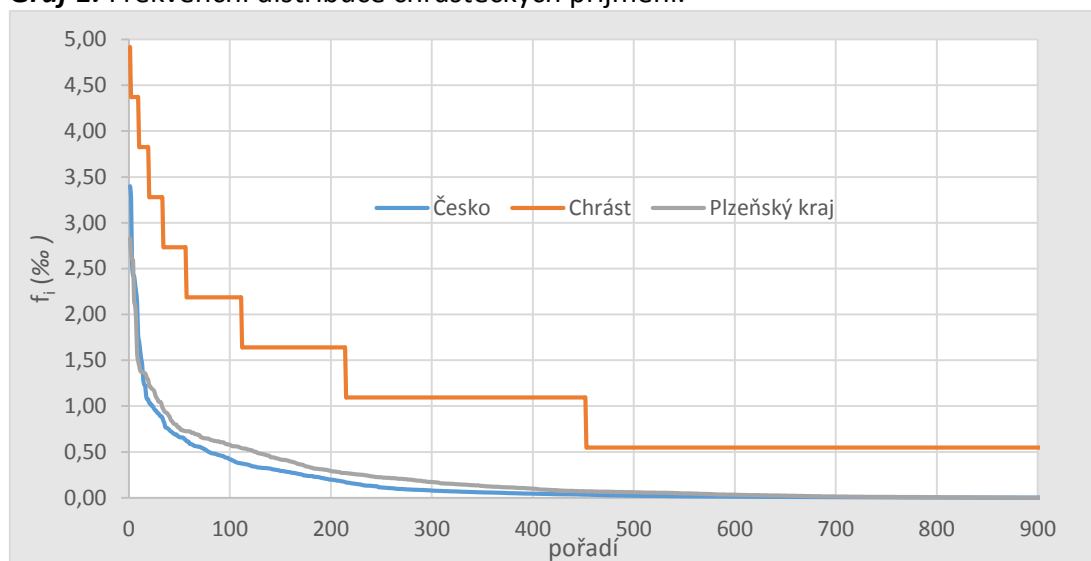
*zóna 1, tedy s nevyššími suburbanizačními tendencemi, ostatní obce náležejí do suburbánní zóny 3.

(Poznámka: jedná se o obce Plzeňského kraje, jejichž lidnatost odpovídala intervalu 1647 až 2013 obyvatel, tedy $\pm 10\%$ hodnoty Chrástu. (S) označení obce, ve které je identifikována rezidenční suburbanizace (Ouředníček, Špačková, Novák 2013))

Více než polovina příjmení, 483, je v Chrástu zastoupená jen jedním nositelem – což odpovídá celkovému trendu rozdrobenosti českých příjmení. Nejčtenější příjmení, Kaas/ová, je zastoupeno 16 výskyty. Není-li uvaženo přechýlení, je nejčastějším příjmením tvar Bartovská s 9 nositelkami. Bartovských žije v Chrástu celkem 14.

Graf 1: Frekvenční distribuce chrásteckých příjmení.

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat MV ČR (2009)

Poznámka: Přechýlené tvary jsou uvažovány jako samostatná příjmení.

Tabulka 8: Četnosti příjmení a jejich nositelů v Chrástu. Přechýlené tvary jsou uvažovány jako samostatná příjmení.

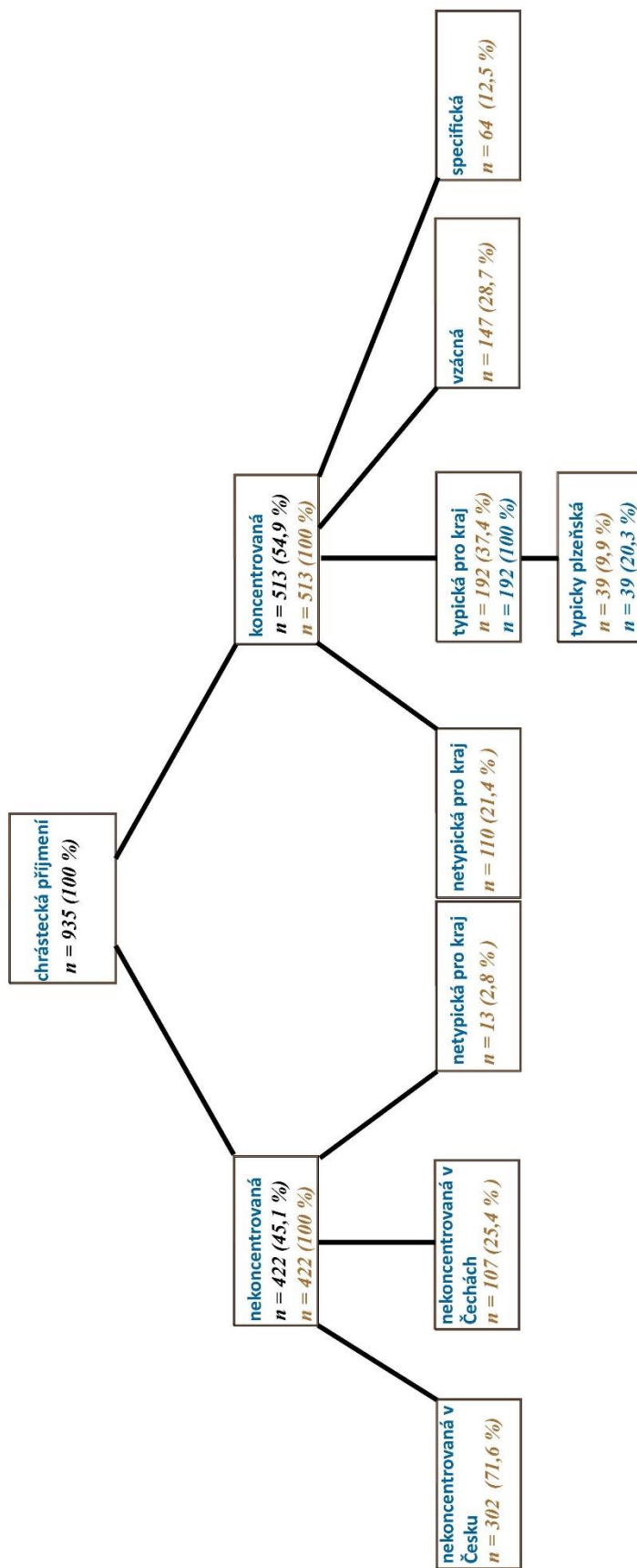
zastoupení nositeli	n (příjmení)	n (nositelů)	F _i	F _i (%)
9	1	9	9	0,49%
8	8	64	73	3,99%
7	10	70	143	7,81%
6	14	84	227	12,40%
5	23	115	342	18,69%
4	55	220	562	30,71%
3	103	309	871	47,60%
2	238	476	1347	73,61%
1	483	483	1830	100,00%

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat MV ČR (2009)

V matrice z let 1896-1907 (matrika narozených Dýšina 1896-1907) se v Chrástu velmi často vyskytují jména, která jsou zde evidována i v současnosti, např.: Chudáček (nyní 7 výskytů s přechýlením), Hřích (4), Štaif (9), Čechura (15), Čípera (11), Karkoš (9), Hegner (2), Honzík (9), Šedivec (8). Některá tehdy nejčtenější příjmení jsou častá dodnes, jiná nyní připomínají jen pomístní názvy chalup a mlýnů – např. Kouřim, Jílek, Fajt.

Struktura příjmení byla zkoumána i na základě koncentrace v prostoru. Jak bylo popsáno výše, příjmení byla nejprve rozřazena do skupin podle lokalizačních kvocientů. Na jejich základě byla příjmení rozřazena do kategorií, která jsou na obr. 5 znázorněná stromovým diagramem. Prostorová distribuce příjmení v kategoriích byla dále kontrolována na serveru kdejsme.cz. Podle výskytu v ORP byly provedeny dodatečné úpravy.

Obr. 5: stromový diagram chrásteckých příjmení. Přechýlené tvary jsou uvažovány za samostatná příjmení. V závorkách jsou uvedeny relativní četnosti. Modře vztážené k typicky krajským, červeně ke kategoriím koncentrace, černě k celkovému počtu příjmení v Chrástu.

Zdroj: vlastní tvorba. Podklady poskytnuty vedoucím práce (lokalizační kvocienty), databáze kdejsme.cz, evidence obyvatel 2009 (MV ČR)

Nekoncentrovaná příjmení byla rozdělena do dvou skupin. Český prostor příjmení se dělí na tři, resp. dvě části spojené s historickými zeměmi – českou a moravsko-slezskou (Novotný, Cheshire 2012). Některá chrástecká příjmení přísluší do obou těchto hlavních skupin, nebo se jedná o již zmíněná „všudypřítomná příjmení“ – ve stromovém diagramu jsou součástí kategorie *nekoncentrovaná v Česku*, další se vyskytují převážně v Čechách – v digramu jako kategorie *nekoncentrovaná v Čechách*.

Četnost výskytu příjmení v Chrástu do určité míry koresponduje s jejich koncentrací, viz tab. 9. Příjmení typická pro kraj mají v průměru 3,8 nositele, je-li přechýlení počítáno za samostatné příjmení. To je téměř dvojnásobek průměru souboru, který činí 1,96 nositele. Nabízí se vysvětlení, že se jedná z části o příjmení místní starousedlé populace. Rod, který žije v Chrástu dlouhou dobu, se mohl rozvětvit v minulosti a nyní je reprezentován více větvemi stejného příjmení (viz obr. 6).

Foto: archiv autora

Obr 6: Příklad rozvětvení rodu: příjmení Kaas.

Nyní se jedná o čtyři rodiny, jejichž společný předek, Adam Kaas, se narodil v roce 1866 v Chrástu. Byl synem Adama Khase, který v roce 1838 přibyl do Chrástu z Puclíc. Jedna větev rodiny je s dalšími dvěma příbuzná od tohoto předka, zbývající tři rodiny mají společného předka Bedřicha Kaase narozeného 6. 7. 1900. Zajímavé je, že jeho nejstarší syn se nejdříve psal Khas. Rodiny po II. světové válce sjednotily pravopis a nyní je všech 16 příslušníků klanu psáno Kaas. (matrika narozených Dýšina 1868-1880, 1880–1896, 1896-1908; matrika narozených Bukovec 1835-1857, 1857-1867; informace o sjednocení pravopisu poskytnuta Bedřichem Kaasem *1936)

Logicky nejkoncentrovanější jsou příjmení ze skupiny *vzácná*, s počtem méně než 30 nositelů (s přechýlením uvažovaným jako samostatným příjmením). Z četnějších příjmení dosahují vysokých hodnot lokalizačních kvocientů (pro příjmení v Chrástu vzhledem k jejich zastoupení v Česku) typická příjmení – Švelch (9 nositelů/nositelek), Štaif (9), Kaas (16), Bartovský (14). Všechna tato příjmení jsou buď typicky plzeňská, nebo typická pro Plzeňský kraj, viz tab. 9.

Tabulka 9: Příjmení typická pro kraj vyskytující se v Chrástu s četností 3 a více nositelů

příjmení	nositelé	LQ (ORP)	LQ (kraj)	LQ (ČR)	Příjmení	nositelé	LQ (ORP)	LQ (kraj)	LQ (ČR)
BARTOVSKÁ	9	30,3	58,5	450,0	OLIBERIVUS	3	16,5	25,1	313,4
KAASOVÁ	8	49,1	50,0	592,4	KOMANCOVÁ	3	19,6	25,1	216,7
KAAS	8	36,3	42,5	563,9	KORELUS	3	22,3	24,5	283,1
ČECHUROVÁ (P)	8	4,7	9,9	104,2	MUCHKA	3	34,8	23,3	192,9
ŠVELCHOVÁ	7	104,3	79,6	998,8	HELUSOVÁ	3	26,1	22,8	270,0
JIŘINCOVÁ	7	52,1	42,1	254,4	ŠAFANDA	3	24,1	22,8	227,9
ČECHURA (P)	7	4,2	8,2	91,8	ŠVAJCR	3	28,4	22,8	170,4
ŠTAIF (P)	6	29,8	49,0	650,0	ŠTEINEROVÁ	3	10,8	22,8	110,4
FRYČKOVÁ (P)	6	11,4	19,9	167,1	VRACOVSKÁ	3	17,4	20,8	297,5
KEPL	5	27,4	44,2	365,6	JIŘINEC	3	34,8	18,4	111,8
KEPLOVÁ	5	43,5	40,8	356,7	ŘÁHOVÁ	3	22,3	18,0	161,0
PUČELÍKOVÁ	5	23,7	34,6	307,9	CHUDÁČEK	3	12,5	17,4	94,4
ŠPELINA	5	20,1	24,9	250,0	KOŠAN	3	14,2	15,2	146,3
HUML	5	11,9	10,3	30,5	FIKRLÉ	3	10,1	13,7	170,4
KROCOVÁ	5	10,2	9,5	91,4	FIKROVÁ	3	10,4	12,1	151,3
BARTOVSKÝ	4	15,5	29,6	220,8	ŠPELINOVÁ	3	7,8	11,4	129,0
CHUDÁČKOVÁ	4	19,9	19,6	104,9	KŘENOVÁ	3	8,5	8,0	33,9
VOZKA	4	23,2	18,7	91,8	PAŠEK	3	3,3	2,9	17,2
KŘEN	4	11,9	11,2	50,1	KIELBERGEROVÁ (P)	3	24,1	63,7	1170,0
ŠEDIVEC	4	5,3	8,6	86,0	KRISMANOVÁ (P)	3	62,6	63,7	835,7
ŠEDIVCOVÁ	4	4,5	7,9	80,4	BENEDA (P)	3	16,5	25,8	84,0
POSLEDNÍ	4	11,6	6,0	68,0	BENETKA (P)	3	24,1	23,9	151,3
KOTORA (P)	4	8,7	15,2	162,5	ŠTAIFOVÁ (P)	3	12,5	21,7	292,5
VYLETA (P)	4	7,1	12,6	134,5	FRYČEK (P)	3	9,2	12,1	117,8
VEJSTRK	3	104,3	68,3	797,7	KOTOROVÁ (P)	3	6,5	11,2	126,3
KORELUSOVÁ	3	24,1	28,1	287,7	VYLETOVÁ (P)	3	5,2	9,4	97,5

Zdroj: Podklady poskytnuty vedoucím práce (lokalizační kvocienty), databáze kdejsme.cz, MV ČR (2009), vlastní tvorba

Poznámka: Přechýlené tvary jsou uvažovány za samostatná příjmení. Lokalizační kvocient odpovídá podílu relativní koncentrace příjmení v Chrástu vůči vyšší zvolené jednotce (ORP Plzeň, Plzeňskému kraji a Česku). (P) – typicky plzeňská příjmení.

Vysokých hodnot lokalizačních kvocientů pro příjmení v Chrástu, vzhledem k jejich zastoupení v ORP Plzeň, nebo v Plzeňském kraji, dosahují příjmení netypická pro regionální prostor příjmení. Také mají v Chrástu výrazně méně nositelů než příjmení popsána výše. Vůbec nejvyšší hodnoty Lq v porovnání s Plzeňským krajem dosahují ta příjmení, která jsou v něm zastoupená jen těmi nositeli, kteří žijí v Chrástu (viz tab. 10).

Tabulka 10: Příjmení netypická pro Plzeňským kraj, která jsou zastoupená pouze v Chrástu

příjmení	počet výskytu			Lq vzhledem k zastoupení v	
	Chrást	Plz. Kraj	Česko	Plzeňském kraji	Česku
HAVLINA	1	1	111	318,50	52,70
HABA	1	1	96	318,50	60,94
KMONÍČEK	5	5	391	318,50	74,81
OLEJNÍČEK	2	2	151	318,50	77,49
OLEJNÍČKOVÁ	2	2	146	318,50	80,14
LOUMOVÁ	1	1	71	318,50	82,40
BUŠO	1	1	57	318,50	102,63
WENCLOVÁ	1	1	53	318,50	110,38
RYCHOVÁ	1	1	40	318,50	146,25
MATSKIV	1	1	34	318,50	172,06
DIVIAKOVÁ	1	1	32	318,50	182,82
KŘEMÉNEK	1	1	30	318,50	195,00
BETYÁR	2	2	43	318,50	272,10
TOMYNETS	2	2	33	318,50	354,55
COGANOVÁ	2	2	31	318,50	377,43
SARANOVÁ	3	3	46	318,50	381,53

Zdroj: lokalizační koeficienty poskytnuty vedoucím práce, MV ČR (2009), vlastní tvorba

Určitá příjmení se nepodařilo zařadit do žádné kategorie, proto byla vytvořena kategorie specifických příjmení (tab. 11). Rozšíření některých z nich souhlasí s migračními proudy jižní části Českých zemí (Korčák 1929, Kárníková 1965). Další příjmení mohou být pozůstatky po německém osídlení, kdy rod založený mužem s německým příjmením byl postupně čechizován, což se stávalo poměrně běžně (Beneš 1998). Všechny takovéto interpretace je možné ověřit až dalším genealogickým výzkumem.

Tabulka 11: Specifická příjmení v Chrástu.

příjmení	prostorové specifikum	Příjmení	prostorové specifikum
BRILL	vazba na Ostravsko a Karlovarsko	LAZÁK	vazba na Jičínsko
CAFOUREK	vazba na jižní Moravu	MALAFA	vazba na Písecko
ČIMERA	vazba na jižní Moravu	MOUDELÍK	vazba na Hořovicko
FERDA	vazba na Vysočinu	MULÁČEK	vazba na západ středních Čech
HAGARA	Vysočina a západ středních Čech	NAVARA	vazba na jižní Čechy a Hanou
HŘÍCH	vazba na Louny, Hořovice, Rakovník	NEUMAYER	Sudetské
HUML	vazba na Hořovicko	POLATA	vazba na Pošumaví
CHOC	vazba na Beroun	PYTLÍK	vazba na Vysočinu
CHRZ	vazba na západ středních Čech	ŠÁLOVÁ	Východní Čechy, okolí Prahy, Zlínský kraj
JANOVEC	vazba na podhůří Orlických hor	ŠKUBAL	vazba na Zlínský kraj
KARKOŠ	Plzeňsko, Hořovicko, Kutnohorský	ŠTUKSA	vazba na západ středních Čech
KLINER	vazba na vysočinu	TENKOVÁ	vazba na Brno
KOLBEK	vazba na západ středních Čech	TERŠ	vazba na západ středních Čech
KÖRNER	Sudetské	TITLOVÁ	vazba na jižní Čechy
KOST	Praha a jižní Morava	TURCAN	vazba na Vysočinu
KREJZAR	vazba na západ středních Čech	VÁNĚ	vazba na podhůří Orlických hor
KUNEŠ	vazba na Pošumaví	VELKOVÁ	vazba na jižní Čechy
KVĚCH	vazba na Strakonicko	VITOUŠ	vazba na jih Vysočiny a Rakovnícko
LAŠŤOVIČKA	vazba na Vysočinu	ZEITHAMLOVÁ	vazba na střední Čechy

Zdroj: MV ČR (2009), vlastní tvorba.

Poznámka: Jednoznačně přechýlitelná příjmení byla přechýlena. Příjmení, jejichž přechýlení je nejednoznačné, byla ponechána v ženském rodě. Vazby byly určeny podle četností výskytu příjmení v jednotlivých obcích uvedených regionů.

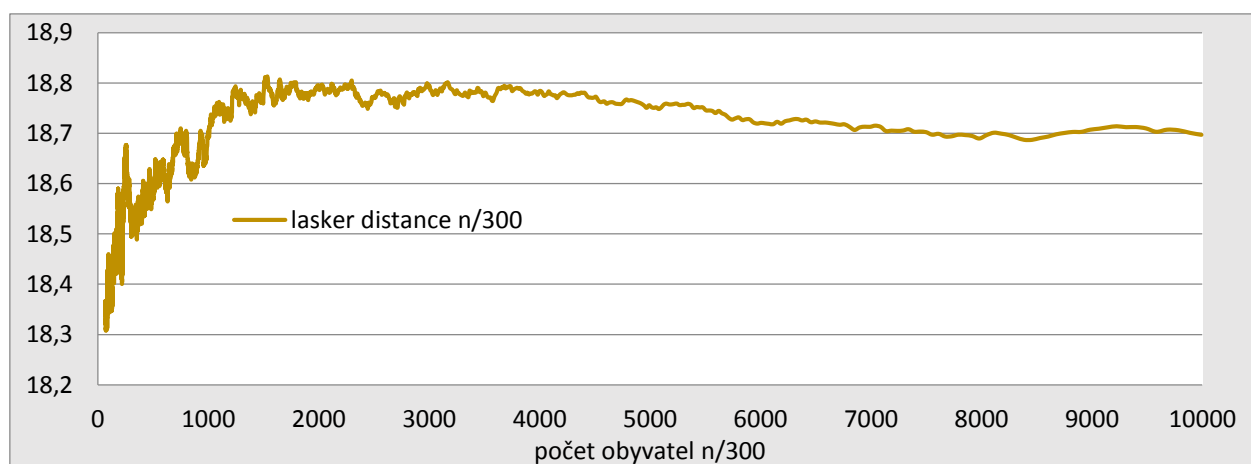
7.3 Vliv vzdálenosti na podobnost struktury příjmení - výsledky

Charakteristika poskytnutá v předchozí subkapitole popisuje soubor příjmení, na základě kterých byl zkoumán vliv vzdálenosti na podobnost struktury příjmení. Dále budou prezentovány výsledky statistických ukazatelů, které byly na tento specifický soubor příjmení aplikovány.

Kromě dvou obcí – Dvorů (ORP Prachatice) a Haluzic (ORP Valašské Klobouky), ve kterých nebyla nalezena žádná shoda s chrásteckými příjmeními, byly vypočítány hodnoty Lasker distance (LD) pro celý soubor obcí Česka aktuální k roku 2009.

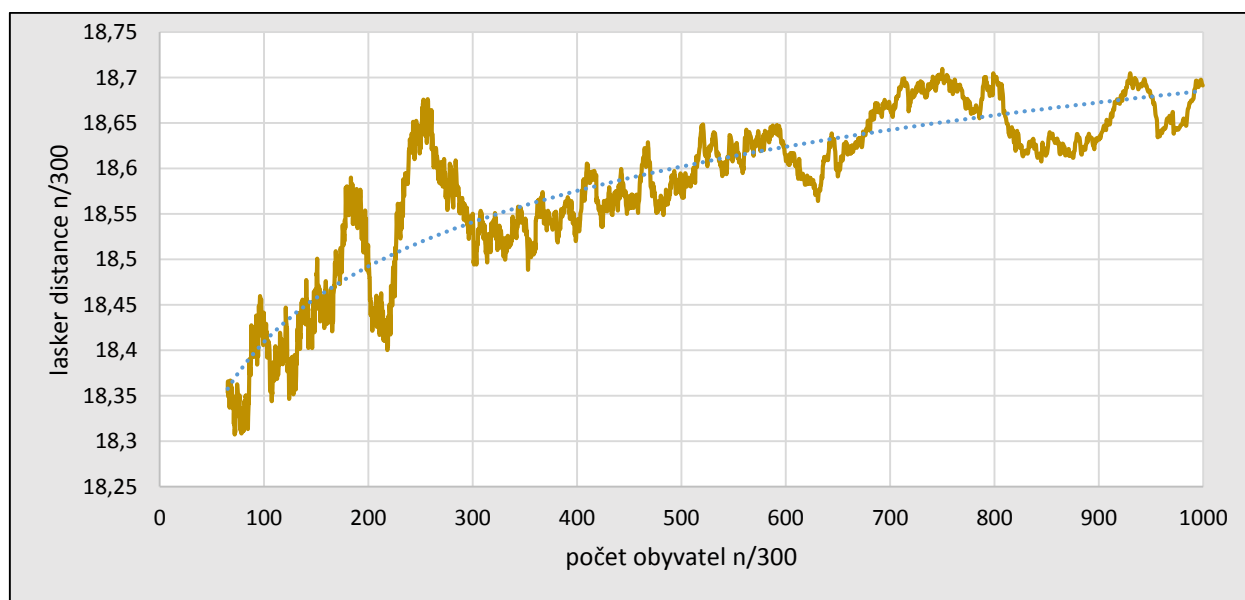
V prvotních výpočtech se projevilo, že hodnota Lasker distance není nezávislá na populační velikosti obce, resp. s klesající populační velikostí obce má hodnota Lasker distance tendenci stoupat, viz graf 2. Právě citlivost LD (Lasker distance) na úrovni populačně slabých obcí není možné přehlížet, protože takových je v Česku, kvůli velké roztržitosti samospráv, většina. V grafu 3 je znázorněn detail růstu LD pro obce do 1000 obyvatel.

Graf 2: Míra Lasker distance a populační velikost obcí. Klouzavé průměry.

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat MV ČR (2009)

Graf 3: Lasker distance a populační velikost obcí, detail pro obce do 1000 obyvatel.

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat MV ČR (2009)

Poznámka (graf 2, graf 3): Jedná se o klouzavé průměry za 300 obcí srovnaných podle populační velikosti.

Z výše uvedených důvodů byl vytvořen ukazatel korigovaný Lasker distance (LDk), jehož velikost je méně vychýlená počtem obyvatel v obci (viz metodika). Nicméně oba ukazatele jako nejbližší obce v logickém prostoru příjmení označují obce **velmi malé** a často poměrně vzdálené. Mezi deseti obcemi s nejnižší hodnotou korigované Lasker distance má šest vsí méně než 100 obyvatel, největší z tohoto vzorku má 303 obyvatel. Vysvětlení těchto výsledků je možné až po bližším prozkoumání struktury příjmení jednotlivých obcí. Oba ukazatele totiž pracují s relativizovanými hodnotami. Je-li obec populačně slabá, může v ní dojít k vysoké relativní koncentraci určitého příjmení. Tato koncentrace, vyskytuje-li se shodné příjmení i v Chrástu, může vést k zavádějícímu vyhodnocení příbuznosti zkoumaných obcí.⁴

Prostorové rozložení hodnot Lasker distance v obcích Plzeňského kraje a v ORP, u kterých byla předpokládána určitá míra příbuznosti – Blatné, Hořovic a Rakovníka – je znázorněné kartogramem na obr. 7. Z tohoto kartogramu je patrný vliv českoněmecké jazykové hranice. Hodnota Lasker distance dosahuje v původně německých obcích zpravidla průměrných hodnot – typických pro nepříbuzné obce.⁵

To je způsobeno pozdějším dosídlením. Jeho následkem se, s výjimkou převážně německých obcí ležících blízko hranice, víceméně smyly jednotlivé místní rozdíly ve struktuře příjmení. Lidé, kteří přišli na toto území, pocházeli totiž z různých částí státu.

Hodnota korigovaného ukazatele dosahuje v kartogramu na obr. 7 vyšších hodnot než nekorigovaného. To je patrné nejvíce v okolí Chrástu a na Hořovicku. Zde se nacházejí populačně silnější obce, ve kterých je očekávaná velká míra příbuznosti a které, na rozdíl od populačně slabých obcí, nejsou nekorigovaným ukazatelem zvýhodněny.

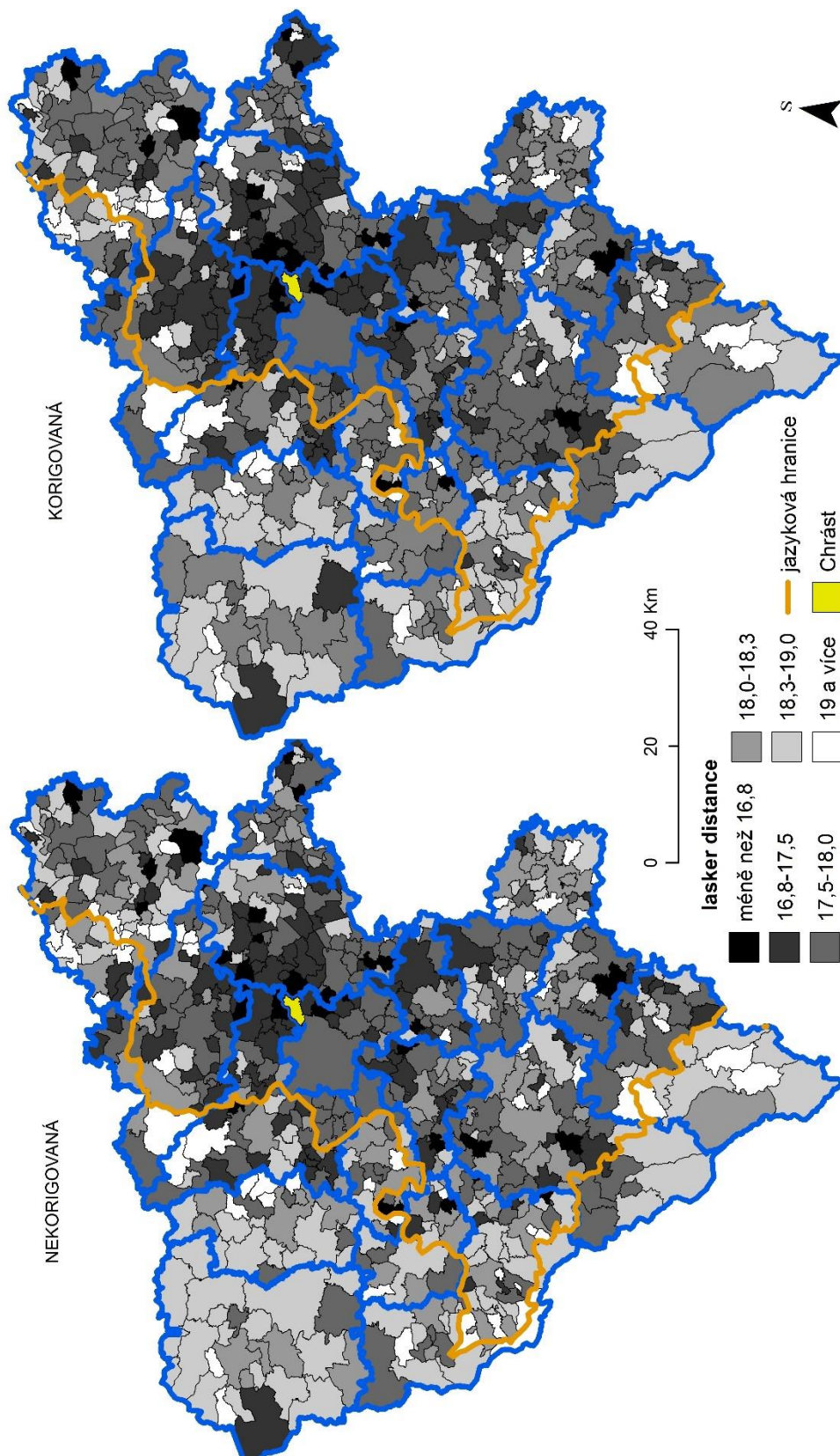
⁴ Jako ilustrační příklad je možné uvést obec Horní Myslová (ORP Telč), která je podle korigované i nekorigované Lasker distance nejbližší Chrástu v prostoru příjmení: Z 82 obyvatel jsou evidována 2 shodná příjmení, resp. 4 po přechýlení, Čermák/ová a Novák/ová. Právě významný počet Nováků, 24 (cca 30 % všech obyvatel obce), odchyluje relativizovaný ukazatel Lasker distance. Vzhledem k tomu, že je příjmení Novákv Česku nejčtenější a je málo koncentrované, je nutné stavět se k příbuznosti Horní Myslové s Chrástem velmi skepticky.

⁵ Na rozdíl od průměrných hodnot, které jsou typické pro nepříbuzné obce, výrazně podprůměrné hodnoty jsou typické pro obce s vysoce odlišnou specifickou strukturou příjmení, nebo pro obce, které svojí příjmennou strukturou náleží do moravsko-slezského klastru příjmení, který byl identifikován v práci Novotný, Cheshire (2012).

Obr. 7: Lasker distance v Plzeňském kraji a příbuzném území

Hodnota nekorigované a korigované lasker distance v Plzeňském kraji a v ORP Blatná, Hořovice, Rakovník. Korigovaná hodnota lépe postihuje příbuznost sousedních obcí. Většina dříve národnostně německého území vykazuje podobnou hodnotu LD, to je způsobeno dodělením z různých regionů Československa.

Zdroj: Vlastní tvorba. Mapové podklady - Databáze ArcCR500 ver. 3.2 (ARCDATA PRAHA, s.r.o.).

Autoři dat vrstvy jazykové hranice: Z. Kučera a S. Kučerová (2012), upraveno

7.3.1 Izolace vzdáleností - výsledky

Hypotéza o izolaci vzdáleností předpokládá, že se při zvýšení vzdálenosti mezi populacemi snižuje příbuznost populací. V této práci bylo vycházeno z metodiky článků rozebíraných v teoretické části. Konkrétně jde o korelaci mezi hodnotou Lasker distance a logaritmovanou vzdáleností. Výsledky poukazují na střední míru závislosti. Korelaci znázorňuje tabulka (12) a graficky je zachycena v grafu č. 4 a obr. č. 8.

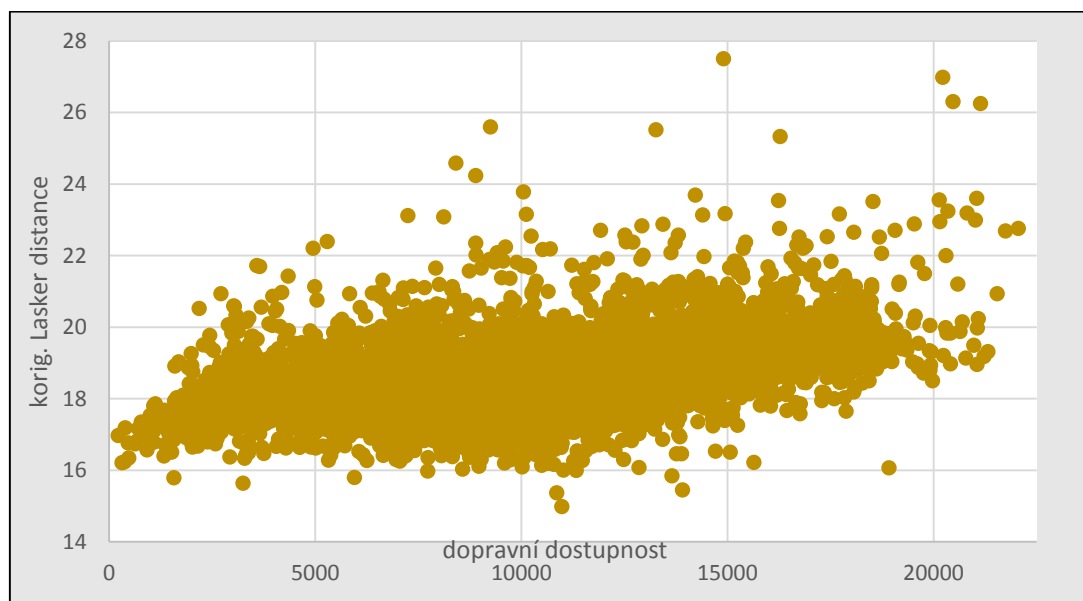
Tabulka 12: hodnoty korelace vzdáleností a Lasker distance počítané mezi Chrástem a obcemi v Česku

ukazatel	LDk	LD
iso by distance	0,37	0,38
Pearson r vzdálenost- ukazatel	0,44	0,46
Pearson r dopravní dostupnost-ukazatel	0,45	0,47

Zdroj: datový podklad dopravní dostupnost TRACC tým programu EPSON 2013, vlastní výpočty na základě dat MV ČR (2009)

Poznámka: LDk – korigovaná Lasker distance, LD – nekorigovaná LD

Graf 4: Dopravní dostupnost a Lasker distance

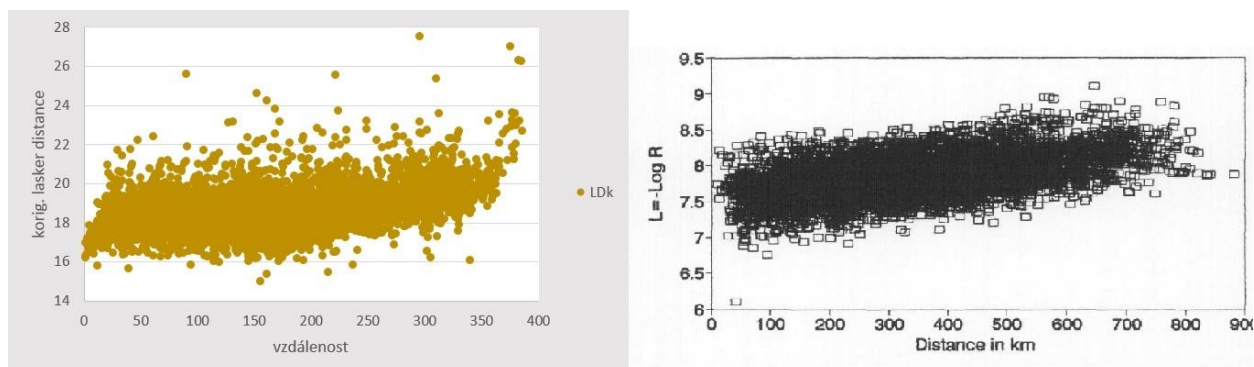

Zdroj: Datový podklad - TRACC tým programu EPSON 2013, vlastní výpočty na základě dat MV ČR (2009)

Zajímavé je, že korelace s dostupností po silniční síti je jen zanedbatelně vyšší, než korelace s přímou vzdáleností. A to přesto, že například obce v blízkosti D5 (konkrétně byl vybrán vzorek ležící do 10 km od dálnice) vykazují podobnější strukturou příjmení než ostatní obce v podobné vzdálenosti.

V rešeršní části byly zmíněny výzkumy, které zkoumají problematiku závislosti rozmístění příjmení na vzdálenosti. Metodika podobná této byla v 90. letech aplikována na výzkum příjmení v Německu. Korelace vzdálenosti s Lasker distance mezi 106 německými městy vyšla o něco větší, $r = 0,51$ (Rodriguez-Larralde et al. 1998b), než v případě zájmové obce, kde $r = 0,44$. Bodové XY grafy jsou si velmi podobné, ten vypracovaný pro Chrást obsahuje více odlehklých hodnot.

Obr. 8: Isolation by distance

Zdroj: Rodriguez-Larralde et al. (1998b), vlastní výpočty na základě dat MV ČR (2009)

(Poznámka: Odlišné jednotky osy y jsou způsobené odlišnou metodikou: Longley, Cheshire, Mateos (2011) doporučují logaritmus přirozený, v některých dalších výzkumech (Rodriguez-Larralde et al. 1998b, Barraí et al. 2001, etc...) byl při výpočtu Lasker distance používán dekadický logaritmus.)

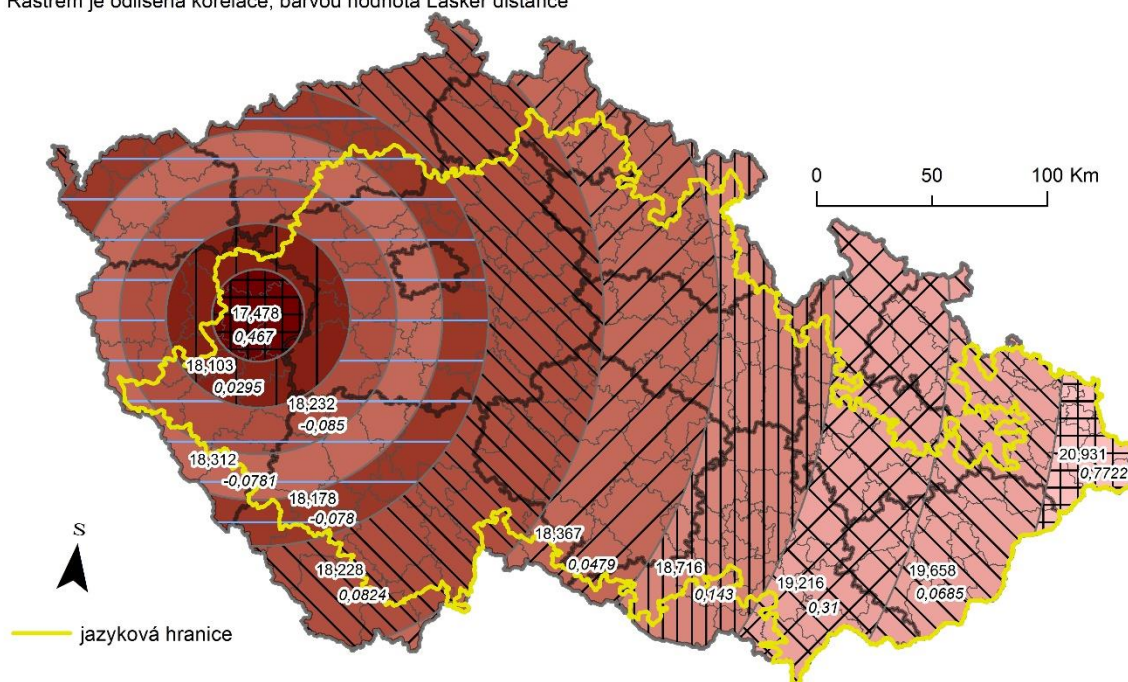
Nakolik se příjmení diferencují se vzdáleností, bylo zkoumáno s větší podrobností na základě isodistant, viz mapa na obr. 9.

Česká příjmení se koncentrují do klastrů, ve kterých se odráží lingvisticko-kulturní aspekty, které se uplatňovaly při tvorbě příjmení, a migrační proudy (Novotný, Cheshire 2012). Proto nedochází ke kontinuálnímu nárůstu odlišnosti příjmení se vzdáleností. Výrazný nárůst je vázaný právě na hranice jednotlivých klastrů. Z mapy na obr. 9 je patrný prudký nárůstu diferenciací příjmení ($r = 0,467$) v blízkém okolí vsi, který je následně vystřídán mírným poklesem. Je zajímavé, že další signifikantní nárůst odlišnosti příjmení je zaznamenán až v pásu 250-300 km od Chrástu. V tomto prostoru již dominuje klaster moravských příjmení (Novotný a Cheshire 2012) a také je zde významná část území dříve osídleného českými Němci.

Na východě českého Slezska dochází k nejvýraznějšímu nárůstu rozdílnosti příjmení. Jednak zde byl identifikován klaster slezských příjmení (Novotný a Cheshire 2012), zároveň se jedná o jediné území Česka s výraznější národnostní menšinou, Poláky. Také sem byla na sklonku Rakouska-Uherska soustředěná imigrace z Haliče (Gawrecká 2014).

Obr. 9: Mapa korigované Lasker distance v kruzích vzdáleností.

Jednotlivým evidistančním kruhům přiřazeny hodnoty LDK a hodnoty *Pearsonova korelačního koeficientu* mezi vzdáleností a LDK. Rastrem je odlišená korelace, barvou hodnota Lasker distance

Zdroj: vlastní tvorba. Mapové podklady - arcČR 500 ver. 3,2 (ARCDAT A PRAHA, s.r.o.)
Autoři vrstvy jazykové hranice: Z. Kučera a S. R. Kučerová (2012), upraveno

Mírný pokles Lasker distance, značící nárůst podobnosti příjmení v populaci, je evidován v těch intervalech vzdálenosti, ve kterých je původní německé jazykové území blíže Chrástu, než území české. Původně německé obce netvoří celý kruh, ten je přerušen státní hranicí. Směrem do vnitrozemí je kruh obcí nepřerušovaný. Následkem toho jsou „české“ obce v průměru vzdálenější. Vzhledem k podobnější struktuře příjmení ve vzdálenějších „českých“ obcích je takovýmto způsobem vyhodnocen mírný „pokles“ diferenciací příjmení v daném intervalu.

Všechny výše zmíněné výsledky jsou produktem různých statistických indikátorů, kvantitativních metod. Díky nim se podařilo odhalit různé prostorové vzorce popsané výše a dále zkoumané v diskuzi. Jen s obtížemi je možné vysledovat, nakolik jsou příjmení v Chrástu specifická a nakolik jsou výsledky trendů platných pro celý český prostor příjmení.

8 Diskuze – získané informace v kontextu současných přístupů k analýze příjmení a populačního vývoje

Informace získané v empirické části mohou sloužit k porovnání s dalšími výzkumy této problematiky. Na jedinečnou strukturu příjmení byla aplikována metoda, jejímž cílem má být zobecnění a možnost porovnání.

V této práci byla získaná určitá konkrétní hodnota korelace vzdálenosti a ukazatele, který zkoumá příbuznost příjmení. Nakolik je tato hodnota isolation by distance typická pro celé

Česko, je otázka, pro jejíž zodpovězení je nutné vzít v potaz více dalších faktorů: Řádovost územních jednotek, dále velikost, polohu a historii obce.

Hypotéza izolace vzdáleností, počítá-li se pomocí Laskerova ukazatele, není nezávislá na řádovostní úrovni jednotek, se kterými se pracuje (Liu et al. 2012). Pro Česko by bylo neefektivnější pracovat na úrovni funkčních mikroregionů a subregionů. Tato kategorie přibližně odpovídá správní jednotce obcí s rozšířenou působností (HAMPL 2005) za které jsou dostupná data. Izolace vzdáleností by měla být v tomto případě pravděpodobně vyšší, neboť dojde k odbourání vlivu vysoké relativní koncentrace příjmení v nejmenších obcích, na které je použitý indikátor nejcitlivější. Konkrétněji: Nenalezneme ORP, jehož 30 % obyvatel by sdílelo stejné příjmení. Kromě toho je soubor obcí s rozšířenou působností méně diferencovaný. Proto by lépe vystihoval celkový trend nárůstu různosti příjmení se vzdáleností než velmi heterogenní soubor obcí.⁶

Velikost obce je, jak bylo demonstrováno, pro výzkum příbuznosti příjmení kritická. Pro nejmenší obce nemusí být efektivní, resp. informativní používat pro stanovení vzájemné „příbuznosti“ kvantitativní statistické ukazatele, ale je v nich často spíše možné zjistit příbuznost přímo genealogickým výzkumem.

foto: rodinný archiv Martina Havlána

obr. 10: Těžko odhalitelná genealogická vazba: Příjmení Havlán (foto hřbitov Kladruby, ORP Stříbro)

Vzácné příjmení Havlán (20 nositelů), které se vyskytuje v Chrástu, vzniklo úpravou pravopisu tvaru Havlan. Rodina tvrdí, že pradědeček Josef (*1897) „Chtěl, aby se jeho příjmení psalo stejně, jako se vyslovuje.“ Rodinný náhrobek respektuje starší podobu příjmení. Statistické ukazatele mohou odhalit vazbu jen k tomuto předkovi. Rod Havlanů přitom pochází z osady Čábuze (obec Vacov, ORP Vimperk), kde se dodnes používá pomístní jméno „U Havlanů“.

⁶ Otázkou je, zda jsou funkční sociogeografické regiony paralelní s relativně uzavřenými funkčními regiony z hlediska šíření příjmení. Ta jsou šířena formováním příbuzenských vztahů. Je možné, že v období feudálního zřízení byly takovéto funkční regiony utvářeny i na základě jednotlivých panství. V 13 km vzdálených Štáhlavech si minimálně dvě třetiny snoubenců mezi lety 1750-1850 našlo partnera z tamějšího panství. Ze sousedního panství chocenickeho maximálně jen marginální 3 % (Velková 2006).

Velikost, poloha (horizontální i vertikální) a historie obce jsou další významné faktory. Ty ovlivňují statistické ukazatele nepřímo. Jsou totiž spjaty s podstatou osídlení a v důsledku i s výskytem jmen v dané lokalitě. Žádný ze jmenovaných faktorů nepůsobí samostatně, jsou navzájem provázány. Jako exemplární příklad vlivu historie a polohy obce je možné uvést zaniklé obce ve vojenských újezdech, nebo obce vypálené nacisty během okupace.

Užší Plzeňsko se po napojení na železniční síť v roce 1862 stalo významným imigračním centrem (Kárníková 1965). Chrást, ve kterém do té doby fungovaly provozovny protoindustriálního typu – kamencovny a hamry (Blaheta 2014), začal těžit z výhodné pozice železniční křižovatky v blízkosti silného mezoregionálního centra. Samotná obec fungovala jako noclehárna pro dělníky pracující v Plzni, postupně v ní došlo k rozvoji průmyslu. Mezi lety 1869 – 1920 vzrostl počet obyvatel ze 742 na 1557 (ČSÚ 2006).

Migrační proudy do užšího Plzeňska vedly především z nedalekých jižnějších oblastí – Blovice, Stod (Gawrecká 2014). Některá četnější příjmení vyhodnocená jako „typicky Plzeňská“ jsou koncentrována i v jejich okolí. Kárníková (1965) vyčleňuje jako další významnou zdrojovou oblast migračních proudů i území na sever od Plzně – dnešní severní část okresu Rokycany (Radnicko, Zbirožsko). Historicky silná je vazba na jižní Čechy – v roce 1910 pocházelo 13,2 % obyvatel plzeňského okresu z jižní části Čech (Korčák 1929).⁷

Popsaná migrační spjatost jižních Čech může být dalším důvodem, proč hodnoty vypočteného ukazatele vykazují nižší míru korelace se vzdáleností. Z pohledu Chrástu je jihočeská oblast, co se týče příjmení, daleko příbuznější než nedaleká oblast s původně německým osídlením. Z neúrodné Tepelské plošiny a z periferních částí jihozápadních Čech tamější německé obyvatelstvo také emigrovalo. Tyto proudy ovšem směřovaly do národnostně německého Sokolovska nebo Teplicka (Kárníková 1965). Nicméně rozdílnost ve skladbě příjmení v těchto oblastech je způsobena především výměnou obyvatelstva po 2. světové válce (Novotný, Cheshire 2012).

Hůře interpretovatelná je silná vazba na jižní část Českomoravské vrchoviny, odkud mimochodem pochází autorovo rodové příjmení Kouba. Zdejší emigrační oblast směřovala ponejvíce do Vídně, Plzeňsko bylo z této části Vysočiny předstiženo také Brnem (Kárníková 1965). Na metodické úrovni tuto vazbu určitým způsobem posiluje místní rozdrobenost samospráv diskutovaná při popisování problematiky použité metody. Nízké hodnoty Lasker distance ale vycházejí i pro větší sídla, např. Želetava – 17,1 při průměru 18,54.

---

⁷ V Korčákově vymezení je tato oblast chápána od Domažlic po Pelhřimov, tudíž mezi těmito „Jihočechy“ je dozajista velké množství lidí narozených na již zmíněném Blovicku, Stodsku. Zeitelhofer (2006) dokonce tvrdí, že Plzeň měla na počátku 20. století imigrační přitažlivost pouze pro obyvatele západních a jihozápadních Čech (Zeitelhofer 2006).

Příbuznost příjmení mezi Chrástem a Vysočinou nemusí být ani tolik biologického původu, jako kulturního a lingvistického. Tedy může souviset i se samotným vznikem příjmení v Česku.

Poloha v bezprostřední blízkosti Plzně a s ní spjatá identifikovaná suburbanizace (Ouředníček, Špačková, Novák 2013) budou vést k dalšímu obohacování Chrástu o příjmení. Bude se jednat o příjmení, která se vyskytují v celém metropolitním areálu Plzně. Pro ty jsou typické vícesměrné vazby mezi jednotlivými sídly (Hampl 2005; Čermák, Hampl, Müller 2009). Tento trend povede k určité nivelizaci příjmení na užším Plzeňsku. To bude zároveň jako úspěšné mezoregionální centrum dotováno imigrací ze svého zázemí, která bude spojená s dalším obohacováním struktury příjmení.

Důležitým faktorem, který úzce souvisí se získanými výsledky, je blízkost bývalé česko-německé národnostní hranice. Její vliv na strukturu příjmení je dvojitý: Na jedné straně se jedná o poměrně vysoký počet jazykově německých příjmení evidovaných v Chrástu. Ten je ostatně běžný pro celý Plzeňský kraj a velmi výrazně ovlivňuje strukturu příjmení v Česku (Novotný, Cheshire 2012).

Daleko větší váhu má poválečný odchod českých Němců. Následné dosídlování mělo za následek radikální proměnu národnostního složení a rozmístění obyvatelstva. Odhaduje se, že v Českých zemích bylo mezi lety 1945-1947 v pohybu přibližně 5 milionů obyvatel, což při 11,2 milionu obyvatel Českých zemí k roku 1944 činí 45 % všeho tehdejšího obyvatelstva (Kučera 1996).

Foto: archiv autora

obr. 11: Prolínání starého a nově usedlého obyvatelstva na hřbitově ve Svojšíně (ORP Stříbro)

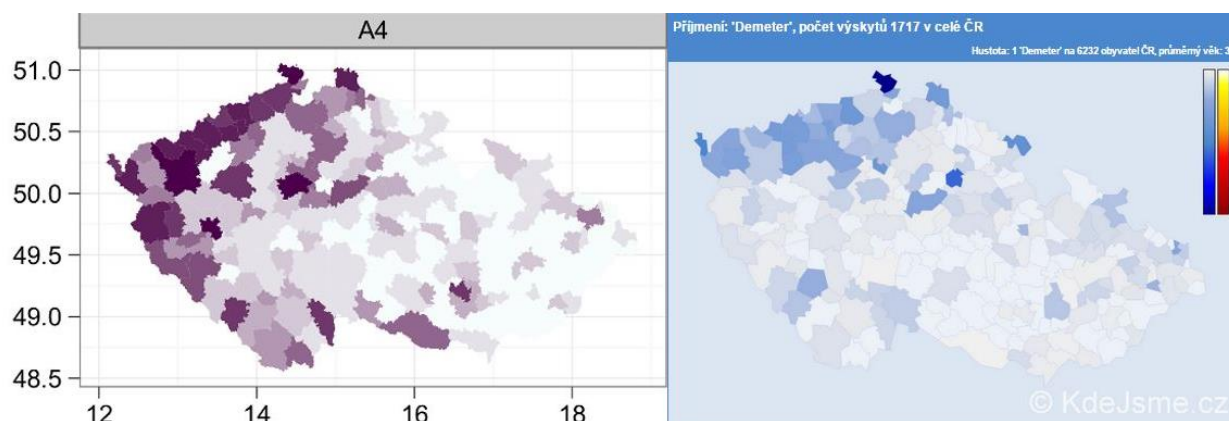
Původní německá obyvatelka zvolila místní hřbitov jako místo svého posledního odpočinku. Také je možné, že se jedná o hrob neodsunuté rodačky. Takovýto obrázek není samozřejmý. Značná část funkčních hřbitovů v původně německém pohraničí se vyznačuje oddělením staré (německé) a nové (české) částí.

Výměna populace sice nebyla jednorázová a po ní postupně v pohraničí docházelo dalšímu vývoji obyvatelstva. Přesto bylo pohraničí v krátkém čase dosídleno lidmi různého původu etnického, i národnostního (Kučera, Kučerová 2012, Davidová 1995). Podle národnostního hlediska byl identifikován klastr, který koresponduje s dosídlenými oblastmi na západě a

jihozápadě Česka obr. 12. Nachází se v něm romská, ukrajinská, německá a například i vietnamská a čínská příjmení (Novotný, Cheshire 2012).

Z původně německého etnického prostoru se stalo území, které je po mnoha stránkách specifické a ve kterém se mísí tradice a zvyky příchozích obyvatel. Prolínáním multietnických vlivů došlo ke vzniku specifických pohraničních vzorců, které se dají identifikovat v krajinném a kulturním rázu pohraničí (Kučera, Kučerová 2012, Chromý, Kučerová, Kučera 2009, Chromý 2004, Kabrda 2008). Různý původ obyvatel se odráží v dnešním rozložení **českých** dialektů a příjmení – jedná se o jakousi směs, která postrádá vzorec patrný na regionální úrovni (dialekty viz Balhar et al. 2005).

Obr. 12: a) **Klastr A4**, příjmení cizího původu, ve kterých je patrný vzorec západního dosídleného pohraničí. b) **Výskyt příjmení Demeter**, jedno z příjmení slovenských Romů, kteří dosídlovali česko-německé pohraničí po II. světové válce.

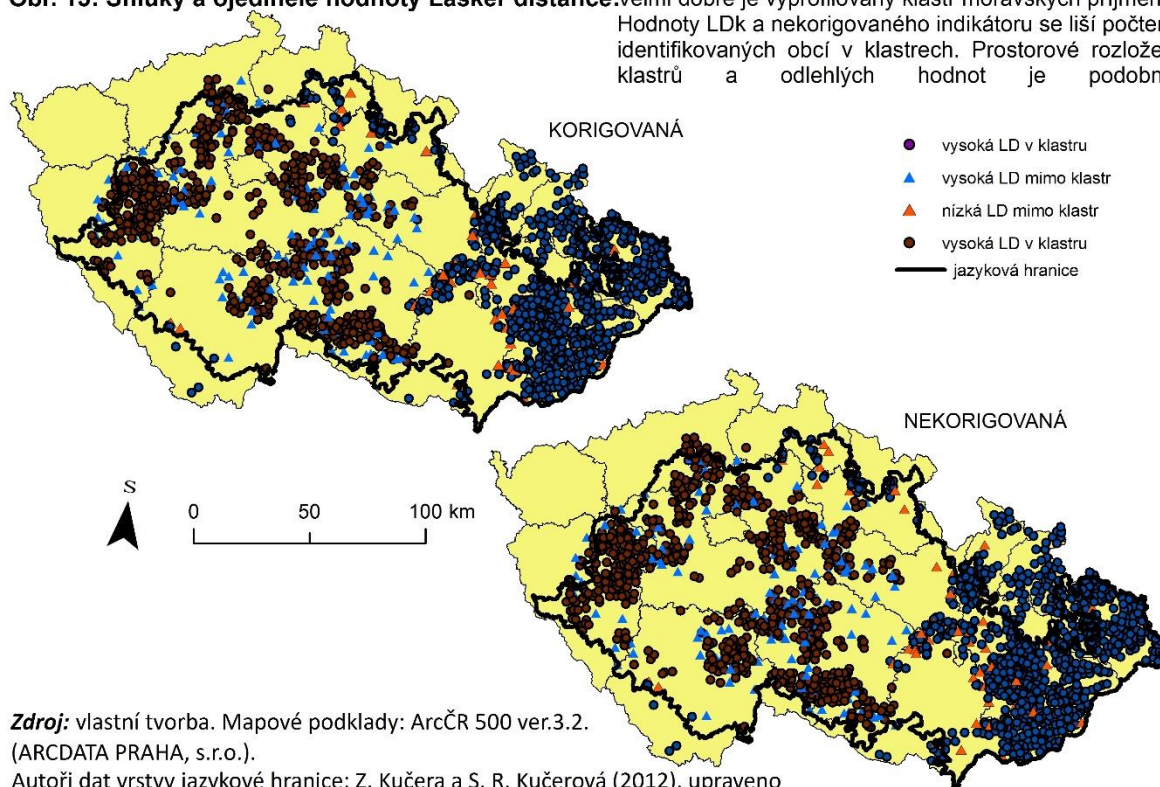

Zdroj: Novotný, Cheshire 2012; kdejsme.cz

Nivelizace regionálních rozdílů českých příjmení v pohraničí je patrná z obr. 13. Funkcí *Cluster and Outlier Analysis* byly v programu Arcmap vizualizovány shluky obcí s nízkou, nebo vysokou hodnotou zkoumaného ukazatele. Pohraničí je typické tím, že se zde nachází, s výjimkou Jeseníků, pouze minimum takovýchto shluků, či odlehklých hodnot.

Obr. 13: Shluky a ojedinělé hodnoty Lasker distance: Velmi dobře je vyprofilovaný klastř moravských příjmení. Hodnoty LDk a nekorigovaného indikátoru se liší počtem identifikovaných obcí v klastrech. Prostorové rozložení klastřů a odlehklých hodnot je podobné.

Zajímavé by bylo použít ukazatel měřící příbuznost příjmení na obce, jejichž vývoj byl vzájemně výrazně odlišný. Bylo by možné například na jednu stranu zkoumat příbuznost příjmení optikou obce v depopulační oblasti vnitřní periferie, nebo slovácké obce s tradiční dlouhodobou kontinuitou osídlení. Na druhou stranu by bylo možné pro kontrast aplikovat stejný výzkum na případovou studii obce, ve které došlo k výměně obyvatelstva, ať už dosídlením, nebo v rámci intenzivních suburbanizačních procesů.

Výsledky získané analýzou příjmení v zájmovém území vypovídají o specifikách českého prostoru příjmení, je však nutná jejich interpretace v širším kontextu. Analýza příjmení je zároveň přínosná pro získání informací o samotné obci. Dnešní struktura příjmení je totiž relevantním odrazem historických jevů, které obec formovaly.

9 Závěr

V této práci byla zkoumána prostorová informace příjmení a její využití. Provedená analýza příjmení v zájmové obci Chrást (ORP Plzeň) analyzovala prostorové vazby specifického souboru příjmení. V jejím rámci byla prověřována hypotéza o izolaci vzdáleností a to pomocí metodiky vyvinuté Laskerem (Lasker 1985 in Cheshire 2014). Míra závislosti je signifikantní, středně silná – $r = 0,37$. Použitá metodika ovšem nebyla původně konstruována pro velmi heterogenní a rozdrobený soubor obcí. Jistě efektivnější by bylo pracovat s daty výskytu příjmení na úrovni obvodů ORP.

Do získaných výsledků se promítá vliv bývalé česko-německé národnostní hranice, nedaleko níž leží zájmová obec. Indiferentní struktura příjmení v oblastech dosídlených po odchodu tamní německé populace oslabuje vliv vzdálenosti (konstruovaný z pohledu Chrástu) na podobnost struktury příjmení. Pro český prostor příjmení by byla více odpovídající studie postavená na pohledu obce, která leží uvnitř českého jazykového prostoru.

Vzhledem k tomu, že je hypotéza o izolaci vzdáleností původně biologický model, byla pozornost věnována otázce, nakolik jsou paralelní shoda příjmení a biologická příbuznost. Kromě nutného předpokladu monofyletismu (shodná příjmení jsou odvoditelná od jediného předka) byly sledovány i aspekty, které přerušují přenos genetické informace spolu s příjmením. Jejich charakter může být biologický, sociální, nebo hraniční biologicko/sociální.

Příjmení obsahují prostorová data, která byla geografové dlouhou dobu opomíjena, přestože se jedná o cenné informace, ze kterých je možné odhadnout míru příbuznosti populací. Zkoumání paralelnosti biologické příbuznosti a příbuznosti ve struktuře příjmení populací by mohla být věnována pozornost v dalším výzkumu a to nejen geografickém, ale i genealogickém a biologickém.

Seznam literatury

- ANDERLE, J. (2008): Zaniklá ves a tvrz Kokot. Petr Mikota, Plzeň, 28 s.
- BALHAR, Jan et al. (2005): Český jazykový atlas 5. Academia, Praha, 680 s.
- BARNES, J. A. (1961): Physical and Social Kinship. *Philosophy of Science*, 28, č. 3, s. 296-299.
- BARNES, J. A. (1964): Discussion: Physical and Social Facts in Anthropology. *Philosophy of Science*, 31, č. 3, s. 293-297.
- BARRAI, I., BARBUJANI, G., BERETTA, MAESTRI, I., RUSSO, A. (1987): Surnames in Ferrara: Distribution, isonymy and levels of inbreeding. *Annals of human biology*, 14, č. 5, s. 415–423.
- BARRAI, I., SCAPOLI, S., BERRETA, M., NESTI, C., MAMOLINI, E., RODRIGUEZ-LARRALDE, A. (1996): Isonymy and the genetic structure of Switzerland. I. The distributions of surnames. *Annals of human biology*, 23, č. 6, s. 431-455.
- BARRAI, I., RODRIGUEZ-LARRALDE, A., MAMOLINI, E., SCAPOLI, C. (1999): Isonymy and Isolation by Distance in Italy. *Human Biology*, 71, č. 6, s. 947-961.
- BARRAI, I., RODRIGUEZ-LARRALDE, A., MAMOLINI, E., MANNI, F., SCAPOLI, C. (2000): Elements of the surname structure of Austria. *Annals of human biology*, 27, č. 6, s. 607-622.
- BARRAI, I., RODRIGUEZ-LARRALDE, A., MAMOLINI, E., MANNI, F., SCAPOLI, C. (2001): Isonymy Structure of USA Population. *American Journal of Physical Anthropology*, 114, s. 109-123.
- BARRAI, I., RODRIGUEZ-LARRALDE, A., MANNI, F., SCAPOLI, C. (2002): Isonymy and Isolation by Distance in the Netherlands. *Human biology*, 74, č. 2, s. 263-283.
- BARRAI, I. RODRIGUEZ-LARRALDE, A. MANNI, F. RUGGERIO, V. TARTARI, D. SCAPOLI, C. (2004): Isolation by language and distance in Belgium. *Annals of Human Genetics*, 68, č. 1, 1-16.
- BENEŠ, J. (1962): O českých příjmeních. Nakladatelství ČSAV, Praha, 355s.
- BENEŠ, J. (1998): Německá příjmení u Čechů. *Acta Universitatis Purkynianae, Ústí nad Labem*, 359 s.
- BLAHETA, Z. (2014): Ze zápisů kronikáře. Obec Chrást, Chrást, 148 s.
- BOATTINI, A., LISA, A., FIORANI, O., ZEI, G., PETTNER, D., MANNI, F. (2012): General Method to Unravel Ancient Population Structures through Surnames, Final Validation on Italian Data. *Human Biology*, 84, č. 3, s. 235-270.
- BORŮVKOVÁ, L. (2013): Změna jména a příjmení. Magisterská práce. Katedra správního práva FPr ZČU, Plzeň, 58 s.
- BOWDEN et al. (2007): Excavating Past Population Structures by Surname-Based Sampling: The Genetic Legacy of the Vikings in Northwest England. *Molecular Biology and Evolution*, 25, č. 2, s. 301-309.
- BURDA, T., JELEČEK, L. (2009): Územněsprávní členění (1751–1849). In: HRNČIAROVÁ, T., MACKOVČIN, P., ZVARA, I. et al.: *Atlas krajiny České republiky (80)*. Praha – Průhonice, MŽP ČR – Výzkumný ústav Silva Taroucy.
- COLANTINO, S., LASKER, G. W., KAPLAN, B. A., FUSTER, V. (2003): Use of Surname Models in Human Population Biology: A Review of Recent Developments. *Human Biology*, 75, č. 6, s. 785-807.

- CHESHIRE, J. (2014): Analysing surnames as geographic data. *Journal of Anthropological Sciences*, 92, s. 99-117.
- CHESHIRE J. A., MATEOS P., LONGLEY P. A. (2011): Delineating Europe's cultural regions: population structure and surname clustering. *Human Biology*, 83, s. 573-598.
- CHESHIRE, J., LONGLEY, P., A. (2012): Identifying spatial concentrations of surnames. *International Journal of GIS*, 26, s. 309-325.
- CHESHIRE, J., A., LONGLEY, P., A., YANO, K., NAKAYA, K. (2014): Japanese surname regions. *Papers in Regional Science* 93, č. 3, s. 539-555.
- CHROMÝ, P. (2004): Historickogeografický pohled na české pohraničí. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. et al.: *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Academia, Praha, s. 33–44.
- CHROMÝ, P., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2009): Regional identity, contemporary and historical regions and the issue of relict borders – the case of Czechia. In: Heffner, K. (ed.): *Historical Regions Divided By the Borders: Cultural Heritage and Multicultural Cities. Regions and Regionalism*, č. 9, 2., Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu, Opole, s. 9–19.
- CROW, J. F., MANGE, P. (1965): Measurement of inbreeding from the frequency of marriages between persons of the same surname. *Eugenics Quarterly*, 12, č. 4, s. 199-203.
- ČERMÁK, Z., HAMPL, M., MÜLLER, J. (2009): Současné tendence vývoje obyvatelstva metropolitních areálů v Česku: dochází k významnému obratu? *Geografie-Sborník ČGS*, 114, č. 1, s. 37–51.
- ČORNEJ, P. (2003): *Tajemství českých kronik*. Paseka, Praha, 464 s.
- DARWIN, G. H. (1875): Marriages Between First Cousins in England and Their Effects. *Journal of the Statistical Society of London*, 38, č. 2, s. 153-184.
- DAVIDOVÁ, E. (1995): *Romano drom – Cesty Romů*. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc, 244 s.
- DEGIOANNI, A., DARLU, P. (2001): A Bayesian approach to infer geographical origins of migrants through surnames. *Annals of Human Biology*, 28, č. 5, s. 537-545.
- FLEK, J. (1977): *Česká kyselina sírová a vitriolový průmysl v Čechách*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 119 s.
- GAWRECKÁ, M. (2014): *Středoevropské migrace v 19. století a jejich národnostní a kulturní aspekty*. Slezská univerzita v Opavě, Opava, 159 s.
- GELLNER, E. (1960): The Concept of Kinship: With Special Reference to Mr. Needham's "Descent Systems and Ideal Language". *Philosophy of Science*, 27, č. 2, s. 187-204.
- GELLNER, E. (1963): Nature and Society in Social Anthropology. *Philosophy of Science*, 30, č. 3, s. 236-251.
- GENEST, P. (1973) Transmission héréditaire, depuis 300 ans, d'un chromosome Y à satellites dans une lignée familiale. *Annales Génétique*, 16, s. 35–38.
- GUSMAO, L. et al. (2005): Mutation rates at Y chromosome specific microsatellites. *Human Mutation*, 26, č. 6, s. 520-528.
- HAMPL, M. (2005): *Geografická organizace společnosti v české republice: Transformační procesy a jejich obecný kontext*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 147 s.

HANIKA, J. (1943): Sippennamen und völkische Herkunft in böhmischen Raum. Národní a říšské vydavatelství, Praha, 103 s.

HUPKOVÁ, M. (2013): Kultura pohřbívání Západního světa v kontextu společensko-politických proměn. Disertační práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 133 s.

ISHIDA, Y (2009): Sewall Wright and Gustave Malécot on Isolation by Distance. *Philosophy of Science*, 76, č. 5, s. 784-796.

JOBLING, M. A. (2001): In the name of the father: surnames and genetics. *TRENDS in Genetics*, 17., č. 6, s. 353-357.

KABRDA, J. (2008): Změny prostorového vzorce využití ploch v České republice a jejich příčiny. Disertační práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK, Praha, 69 s.

KAPLAN B., LASKER G. (1983): The present distribution of some English surnames derived from place names. *Human Biology*, 55, s. 243-250.

KÁRNÍKOVÁ, L. (1965): Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914. Nakladatelství ČSAV, Praha, 404 s.

KING, T., E., JOBLING, M., A. (2009): What's in a name? Y chromosomes, surnames and the genetic genealogy revolution. *Trends in Genetics*, 25, č. 8, s. 351-360.

KOPP, J., NOVOTNÁ, M., MATUŠKOVÁ, A. (2013): Rezidenční suburbanizace v plzeňském městském regionu v krajinně-ekologickém kontextu. In: Ouředníček, Špačková, Novák (eds.): *Sub Urbs: krajina, sídla, lidé*. Academia, Praha, s. 150-175.

KORČÁK, J. (1929): Vylidňování jižních Čech. Knihovna Spolku péče o blaho venkova. Praha, 100 s.

KOTÍK, A. (1897): Naše příjmení. Jan Kotík, Praha, 288 s.

KNAPPOVÁ, M. (2002): Naše a cizí příjmení v současné češtině. VLADIMÍR TAX AZ KORTL. Liberec, 256 s.

KNAPPOVÁ, M. (2003): O příjmeních v českých zemích. *Folia onomastica Croatica*. 12-13, s. 275-279.

KUČERA, M. (1996): Obyvatelstvo českých zemí ve 20. století. In: Fialová, L. et al. (eds.): *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Mladá fronta, Praha, 399 s.

KUČERA, Z., KUČEROVÁ, S. (2012): Historical geography of persistence, destruction and creation: The case of rural landscape transformations in Czechia's resettled borderland. *Historická geografie*, 38, č. 1, s. 165-184.

LASKER, G. W. (1985): *Surnames and Genetic Structure*. Cambridge University Press, Cambridge, 148 s.

LEE, S. H., FFRANCON, R., ABRAMS, D. M., KIM, B. J., PORTER, M. A. (2014). Matchmaker, matchmaker, make me a match: migration of populations via marriages in the past. *Physical Review X*, 4, č. 4, 041009, 23 s.

LIU, Y, CHEN, L., YUAN, Y., CHEN, J. (2012): A Study of Surnames in China Through Isonymy. *American Journal of Human Biology*, 148, s. 341-350.

LONGLEY, P. A., CHESHIRE, J. A., MATEOS P. (2011): Creating a regional geography of Britain through the spatial analysis of surnames. *Geoforum*, 42, s. 506-516.

- MANNI, F., TOUPANCE, B., SABBAGH, A., HEYER, E. (2005): New Method for Surname Studies of Ancient Patrilineal Population Structures, and Possible Application to Improvement of Y-Chromosome Sampling. *American Journal of Physical Anthropology*, 126, s. 214-228.
- MANNI, F., HEERINGA, W., NERBONNE, J. (2006): To What Extent are Surnames Words? Comparing Geographic Patterns of Surname and Dialect Variation in the Netherlands. *Literary and Linguistic Computing*, 21, č. 4, s. 507-527.
- MARADA, M., KVĚTOŇ, V., MATTERN, T., ŠTYCH, P., HUDEČEK, T. (2013): Accessibility patterns: Czech Republic Case Study. *EUROPA XXI*, 24, s. 61-76.
- MATEOS, P. (2007). A review of name-based ethnicity classification methods and their potential in population studies. *Population, Space and Place*, 13, č. 4, 243-263.
- MATEOS P., LONGLEY P. A., O'SULLIVAN D. (2011): Ethnicity and population structure in personal naming networks. *PLoS ONE*, 6, 12 s.
- MAUR, E. (1996): Obyvatelstvo českých zemí v raném novověku, třicetiletá válka. In: Fialová, L. et al. (eds.): *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Mladá fronta, Praha, 399 s.
- MATUŠOVÁ, J. (2003): K vývoji příjmení u Čechů v prvních poválečných letech. *Naše řeč*, 86, č. 5, s. 251-257.
- MCKINLEY, R. A. (1990): *A history of British surnames*. Longman, London, 230 s.
- MOLDANOVÁ, D. (2004): *Naše příjmení*. Agentura Pankrác, Praha, 2. vydání, 232 s.
- NOVOTNÝ, J., CHESHIRE, J. (2012): The surname space of the Czech Republic: examining population structure by network analysis of spatial co-occurrence of surnames. *PLoS ONE*, 7, 12 s.
- OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2007): Kvantitativní analýza stavu a vývoje segregace/separace obyvatelstva. In: SÝKORA, L. (ed.): *Segregace v České republice: Stav a vývoj, příčiny a důsledky, prevence a náprava*. Výzkumná zpráva. Přf UK, Praha, s. 9-29.
- OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., NOVÁK, J. (2013): Metodické problémy výzkumu a vymezení zón rezidenční suburbanizace v České republice. In: Ouředníček, Špačková, Novák (eds.): *Sub Urbs: krajina, sídla, lidé*. Academia, Praha, s. 309-321.
- OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., NOVÁK, J. (eds.) (2013): *Sub Urbs: krajina, sídla, lidé*. Academia, Praha, 200 s.
- PIAZZA, A., RENDINE, S., ZEI, G., MORONI, A., CAVALLI-SFORZA, L. L. (1987) Migration rates of human populations from surname distribution. *Nature*, 329, 714-716.
- POKORNÝ, P. (2011): *Neklidné časy*. Dokořán, Praha, 369 s.
- RODRÍGUEZ-DÍAZ, R., MANNI, F., BLANCO-VILLEGAS, M. J. (2015): Footprints of Middle Ages Kingdoms Are Still Visible in the Contemporary Surname Structure of Spain. *PLoS ONE*, 10, 23 s.
- RODRIGUEZ-LARRALDE, A., SCAPOLI, C., BERETTA, M., NESTI, C., MAMOLINI, E., BARRAI, I. (1998a): Isonymy and the genetic structure of Switzerland. II. Isolation by distance. *Annals of Human Biology*, 25, č. 6, s. 533-540.
- RODRIGUEZ-LARRALDE, A., BARRAI, I., NESTI, C., MAMOLINI, E., SCAPOLI, C. (1998b): Isonymy and Isolation by Distance in Germany. *Human Biology*, 70, č. 6, s. 1041-1056.
- RODRIGUEZ-LARRALDE, A., MORALES, J., BARRAI, I. (2000): Surname Frequency and the Isonymy Structure of Venezuela. *American Journal of Human Biology*, 12, s. 352-362.

RODRÍGUEZ-LARRALDE, A., GONZALES-MARTIN, A., SCAPOLI, C., BARRAI, I. (2003): The Names of Spain: A study of the isonomy structure in Spain. *American Journal of Physical Anthropology*, 121, č. 3, s. 280-292.

ROGERS, A., R. (1991): Doubts about isonomy. *Human Biology*, 63, č. 5, s. 663-668.

SCAPOLI C., GOEBL H., MAMOLINI E., RODRIGUEZ-LARRALDE A., BARRAI I. (2005): Surnames and dialects in France: population structure and cultural evolution. *Journal of Theoretical Biology*, 237, č. 1, s. 75-86.

SCAPOLI, C., MAMOLINI E., CARRIERI, A., RODRIGUEZ-LARRALDE, A., BARRAI, I. (2007): Surnames in Western Europe: A comparison of the subcontinental populations through isonymy. *Theoretical Population Biology*, 71, s. 37-48.

SLATKIN, M. (1993): Isolation by Distance in Equilibrium and Non-Equilibrium Populations. *Evolution*, 47, č. 1, s. 264-279.

STRASMANN, M., P. (1991): Housing Market Interventions and Mobility: An International Comparison. *Urban Studies*, 28, č. 5, s. 759-771.

TOBLER, W. R. (1970): A Computer Movie Simulating Urban Growth in the Detroit Region. *Economic Geography*, 46, s. 234-240.

VELKOVÁ, A. (2006): Migrace a životní cyklus venkovského obyvatelstva na Štáhlavsku v letech 1750-1850. In: MAUR, E, GRULICH, J. (eds.): *Historická demografie 30, supplement*. Sociologický ústav AV ČR. Praha, 2006. s. 73-98.

WOLF, M., MUSCH, J., ENZMANN, J., FISCHER, J. (2012): Estimating the Prevalence of Nonpaternity in Germany. *Human Nature*, 23, s. 208-217.

WRIGHT, S. (1943): Isolation by Distance. *Genetics*, 28, s. 114-138.

ZEIT, G., BARBUJANI, G., LISA, A., FIORANI, O., MENOZZI, P., SIRI, E., CAVALLI-SFORZA, L. L. (1983): Barriers to gene flow estimated by surname distribution in Italy. *Annals of Human Biology*, 57, 123-140.

ZEITLHOFER, H. (2006): Migrace na českém venkově na počátku 20. století. In: MAUR, E, GRULICH, J. (eds.): *Historická demografie 30, supplement*. Sociologický ústav AV ČR. Praha, 2006. s. 123-144.

Další použité zdroje:

ČSÚ (2006): *Historický lexikon obcí České republiky 1896-2005*, I. díl. [online]. [cit. 2015-05-01].

Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1431/jaro2013/Z0081/um/39232108/Historicky_lexikon_1_cast.txt

ČSÚ (2015): Stav obyvatel ve vybraném území - časová řada. [online]. [cit. 2015-05-01]. Dostupné z:

http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?vua=tabulka&cislotab=DEM1030CU&&kapitola_id=368

Digitální geografická databáze ArcČR 500. verze 3.2 [cit. 2015-01-12].

Family search. Surname Distribution Maps [online]. [cit. 2015/04/15]. Dostupné z:

https://familysearch.org/learn/wiki/en/Surname_Distribution_Maps

Heslo Středisková soustava osídlení, Slovníček na [suburbanizace.cz](http://www.suburbanizace.cz) [online]. [cit. 2015-05-01].

Dostupné z: http://www.suburbanizace.cz/slovnicek/strediskova_soustava.htm

Kde jsme. Kde jsme [online]. [cit. 2015-04-09]. Dostupné z: <http://www.kdejsme.cz/>

KVĚTOŇ, V., MARADA, M., MATTERN, T., ŠTYCH, P. (2013): TRACC Transport Accessibility at Regional/Local Scale and Patterns in Europe, Volume 3, TRACC Regional Case Study Book. Part D Czechia case study. Dostupné z: http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/TRACC/DFR/TRACC_DFR_Volume3_PartD_311012.pdf

Obec Chrást. Oficiální stránky obce [online]. [cit. 2015-04-25]. Dostupné z: <http://www.obecchrast.cz/>

Strategie udržitelného rozvoje obce Chrást 2014-2020 [online]. [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.obecchrast.cz/Files/54/Documents/zastupitelstvo/3-2014/5a-strategie.pdf>.

ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2010): Zóny rezidenční suburbanizace. Atlas obyvatelstva ČR [online]. [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.atlasobyvatelstva.cz/cs/suburbanizace>

Werwand. Werwand karten [online]. [cit. 2015/04/09]. Dostupné z: <http://www.verwandt.de/karten/>

World family names [online]. [cit. 2015/05/15]. Dostupné z: <http://worldnames.publicprofiler.org>

Zákon o matrikách, jménu a příjmení (zákon č. 301/2000 Sb.)

Seznam použitých pramenů:

SOA Plzeň, Sběrka matrik, matrika narozených, řk. f. ú. Bukovec, i. č. 15

SOA Plzeň, Sběrka matrik, matrika narozených, řk. f. ú. Bukovec, i. č. 18

SOA Plzeň, Sběrka matrik, matrika narozených, řk. f. ú. Dýšina, i. č. 16

SOA Plzeň, Sběrka matrik, matrika narozených, řk. f. ú. Dýšina, i. č. 17

SOA Plzeň, Sběrka matrik, matrika narozených, řk. f. ú. Dýšina, i. č. 23